

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

ADAPTACE DĚTÍ NA ŽIVOT V DĚTSKÉM DOMOVĚ

Hana Víšková

Bakalářská práce
2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Hana Víšková**
Osobní číslo: **H14290**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Název tématu: **Adaptace dětí na život v dětském domově**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce bude pojednávat o problematice ústavní péče. Bude se zabývat životem dětí v dětských domovech, zaměří se na jejich adaptaci po příchodu do ústavního zařízení. Zajímat se bude o příčiny umístění dětí do domova, prostředí v dětském domově, a to vztahové i materiální, dále pak způsob života, který se v ústavu nabízí jak děti přijímají nový způsob života a jeho normy, zapojování se do kolektivu a přizpůsobení se vnitřnímu řádu ústavního zařízení. Obsah práce vychází ze studia odborné literatury a zákonných norem. Cílem práce bude zjistit konkrétní způsob adaptace dětí na život v dětském domově, ve vybraném zařízení v České Republice, na základě kvalitativního výzkumu provedeného pomocí rozhovorů s pracovníky tohoto zařízení a pozorováním.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: Základní teorie a aplikace. Praha: Portál, 2005, 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

MATĚJČEK, Zdeněk. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál, 1999, 183 s. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Zdeněk. Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál, 2007, 112 s. ISBN 978-80-7367-504-2.

MATOUŠEK, Oldřich. Ústavní péče. Praha: Slon, 1999. ISBN 80-85850-76-1.

JEDLIČKA, Richard KOŤA, Jaroslav. Děti a mládež v obtížných životních situacích. Praha: Themis, 2004, 478 s. ISBN 80-7312-038-0.

SYCHROVÁ, Adriana (ed.). Ústavní péče v resocializačním kontextu.

Pardubice: Univerzita Pardubice, 2014, 179 s. ISBN 978-80-7395-756-8.

ZÁKON Č. 109/2002 SB., Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Adriana Sychrová, Ph.D.

Katedra věd o výchově

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2016**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2017**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2016

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 29. 3. 2017

.....
Hana Višková

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala vedoucí práce Mgr. Adrianě Sychrové, Ph.D. za její ochotu, odborné rady a veškeré informace, které mi poskytla v době zpracovávání bakalářské práce.

Dále bych pak poděkovala Bc. Aleně Novákové, která mi poskytla mnoho informací, cenných rad, ale také především místo pro výzkum bakalářské práce.

ANOTACE

Bakalářská práce je v obecné rovině zaměřena na problematiku ústavní péče a konkrétním objektem se stal Dětský domov a Školní jídelna Sázava. Teoretická část popisuje hlavní druhy ústavního zařízení u nás, přičemž se pak dále zaměřuje pouze na dětské domovy, jejich historii, nynější fungování, problémy. Práce je především zaměřena na adaptaci dětí na nové prostředí v dětském domově. Zajímá se o fáze adaptačního procesu, jeho cíle a dobu trvání, hlavní faktory, které ho ovlivňují a v neposlední řadě řeší, jaký vliv má na děti pobyt v dětských domovech.

V praktické části práce je hlavním cílem zjistit, jak konkrétně probíhá adaptační proces dětí v dětském domově. Na základě pozorování, rozhovorů a obsahové analýzy dokumentů pak dále zjišťuje podrobné informace o prvních dnech adaptace dětí umístěných do tohoto domova, jakou úlohu hraje v procesu adaptace biologická rodina a jaké nejpodstatnější faktory pomáhají dětem s adaptací na nové neznámé prostředí dětského domova.

KLÍČOVÁ SLOVA

Ústavní péče, ústavní výchova, ústavní zařízení, adaptace, dětský domov, vychovatel

TITTLE

Adaptation of children for life in a Children's home

ANNOTATION

Bachelor thesis is generally focused at problematics of institutional care and a particular object became Children's home and School's cafeteria Sázava. Theoretical part describe the main kind of the institutions in Czech Republic , while it is also focused just on Children's homes, theirs history , nowadays functions and problems. Thesis is focused at children's adaptation in new surroundings in children's home. I tis interested in phases of adaptation process, its object and duration, main factors which affect it and lastly it solve influence of children's living in that care.

In practical part is the main object to determine, how concretely progress the adaptation process of childrens in children's home. Based on observation, dialogues and analysis of documets we can determine the detail informations about first days of adaptation these childrens placed in this children's home, what role in adaptation's process means

biological family and which are the most important factors who's helping childrens with adaptation in new unfamilliar surroundings of children's home.

KEYWORDS

Constitutional care, constitutional upbringing, constitutional unit, adaptation, children's home, tutor

0	ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST		
1	ÚSTAVNÍ VÝCHOVA	12
1.1	Definice pojmu	13
1.2	Hlavní druhy ústavního zařízení u nás	14
1.2.1	Ústavní zařízení v resortu zdravotnictví	15
1.2.2	Ústavní zařízení v resortu školství	15
1.2.3	Ústavní zařízení v resortu sociálních věcí.....	16
1.3	Historie ústavního zařízení	17
1.4	Aktuální situace, problémy a úkoly ústavní výchovy	18
1.5	Příčiny umístění dětí do dětského domova.....	19
1.6	Přijetí dítěte do dětského domova na základě soudního rozhodnutí	21
2	ADAPTACE DÍTĚTE NA ŽIVOT V DĚTSKÉM DOMOVĚ.....	22
1.7	Definice pojmu	23
1.8	Fáze adaptace dětí v dětském domově	24
1.9	Doba a cíle adaptačního procesu	26
1.10	Faktory ovlivňující adaptaci dětí v dětském domově	26
1.11	Vliv a důsledky ústavní výchovy na dětech.....	27
1.12	Práva a povinnosti dětí v dětském domově	28
3	DĚTSKÝ DOMOV A ŠKOLNÍ JÍDELNA SÁZAVA, JAKO PŘÍKLAD ÚSTAVNÍHO ZAŘÍZENÍ.....	30
1.13	Historie Dětského domova a ŠJ Sázava.....	32
1.14	Příčiny umístění dětí do Dětského domova a ŠJ Sázava	32
1.15	Práva a povinnosti dětí v Dětském domově a ŠJ Sázava.....	33
VÝZKUMNÁ ČÁST		
4	CÍL, METODA, REALIZACE A ÚČASTNÍCI VÝZKUMU.....	36
1.16	Cíl výzkumu.....	36
1.17	Výzkumné otázky	36
1.18	Metoda výzkumu a sběr dat	36
1.18.1	Interview	37
1.18.1.1	Výzkumný vzorek	39
1.18.2	Pozorování.....	40
1.18.2.1	Obsahová analýza dokumentů.....	41
5	VÝSLEDKY VÝZKUMU	42

1.19	Interpretace výsledků výzkumného šetření – interview s vychovateli	42
1.20	Interpretace výsledků výzkumného šetření – pozorování a analýza dokumentů	45
1.20.1	Shrnutí	56
1.21	Závěr výzkumu	57
6	ZÁVĚR	60
7	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	61
8	SEZNAM PŘÍLOH.....	64
1.22	Příloha A – Příklad doslovné transkripce jedné z účastníků výzkumu.....	64
1.23	Příloha B – záznam z návštěv a víkendových pobytu výzkumného subjektu	69

0 ÚVOD

Je obecně známo, že umístění dítěte do ústavní péče je vždy posledním možným řešením, jelikož vychovatelé v ústavních zařízeních nejsou schopni dítěti poskytnout tolik lásky, péče či pocitu bezpečí, jako funkční rodina. Tyto ohrožené děti, které byly umístěny a vyrůstají v ústavních zařízeních, většinou pochází z disfunkčního rodinného prostředí, kde se staly například oběťmi zanedbávání, týrání, či zneužívání.

Bakalářská práce se v obecné rovině zabývá ústavní výchovou – jejími hlavními druhy u nás, její historií, současnou situací a problémy, ale také příčinami umístění dětí do dětských domovů. Hlavním cílem bakalářské práce je zjistit, jak konkrétně probíhá adaptační proces dětí po příchodu do ústavního zařízení. Zajímá se o fáze a faktory, které ovlivňují adaptaci dětí na nový život v dětském domově. Dále se pak zabývá hlavními cíli adaptačního procesu, jeho délkou trvání a nakonec právy a povinnostmi, které děti v ústavních zařízeních mají. Konkrétním příkladem se stal Dětský domov a Školní jídelna Sázava, kde byl prováděn výzkum.

Na toto již navazuje výzkumná část práce, jejímž prostřednictvím zjišťuji konkrétní případ adaptace, a to pozorováním dětí samotných a obsahové analýzy dokumentů. To mi umožňuje detailněji přihlížet na chod domova a na samotnou adaptaci dětí – na jejich chování, jednání a vystupování v průběhu adaptačního procesu v dětském domově. Druhou část informací získávám pomocí rozhovorů s pracovníky zařízení Dětského domova v Sázavě. V rozhovorech používám především otevřené otázky, díky kterým mohu na tuto problematiku pohlížet stejně, nebo alespoň podobně, jako vychovatelé tohoto dětského domova. Domnívám se, že na adaptaci dětí bude mít vliv jejich věk, dále pak i to, zda do dětského domova přicházejí samostatně, nebo jako sourozenci. Přizpůsobení se novému řádu, nebo začlenění do nového kolektivu je zajisté jednodušší, pokud své pocity sdílí s někým, koho znají a mají k němu určitý citový vztah. Celkově to, s jakým „příběhem“ dítě do dětského domova přichází, má určitě velký vliv na to, jak se bude s takovou situací vyrovnávat - zvládat seznamování se s neznámým prostředím, a jak se bude začleňovat do nového kolektivu, hledat si nové kamarády nejen v domově, ale také ve škole či v zájmových kroužcích.

Pracuji tedy na základě kvalitativního výzkumu, který mi pomůže pohlížet na tuto problematiku hlouběji. Vytvořila jsem případové studie dětí, a to právě díky rozhovorům

s vychovateli, pozorováním samotných dětí v průběhu jejich adaptačního procesu a obsahové analýzy dokumentů.

Pro mé výzkumné šetření jsem si vybrala Dětský domov a Školní jídelnu Sázava, a to především díky tomu, že jsem zde docházela na praxi, v rámci předmětu APIN II., při které jsem získala mnoho nových přínosných informací, ale také spoustu nezodpovězených otázek. Tato problematika mě velice oslovila, zajímala jsem se o chod dětského domova, o denní program dětí, a to i o individuální plány dětí s poruchami, dále pak o profesionální přístup k dětem, taktéž i o administrativu, díky které jsem zjistila, co takový správný chod dětského domova obnáší. Ovšem na tuto problematiku jsem nahlédla pouze z povrchu, ale díky této práci ji lépe pochopím i z hloubky.

Účastníky výzkumu se stali denní vychovatelé Dětského domova Sázava, a taktéž sociální pracovníce. Zaměřím se na zaměstnance s různou dobou působivosti v tomto domově, jelikož si myslím, že je důležité pohlížet na tuto problematiku z různých úhlů pohledu.

TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části práce je mým cílem definovat ústavní výchovu, její hlavní druhy, historii, aktuální situaci a hlavní problémy ústavní výchovy v současnosti. Dále pak vytýčit, z jakých důvodů jsou děti do dětských domovů umisťovány. V neposlední řadě, se budu zabývat adaptačním procesem, jeho fázemi a faktory, které ho ovlivňují. Dále se budu zabývat dílčími procesy, jako je příchod dítěte do dětského domova, jeho následné seznamování se s vnitřním řádem a přijímáním nového způsobu života. Nakonec pak právy a povinnostmi dětí, které jsou nezbytnou součástí každého ústavního zařízení.

Teoretická část práce bude také obsahovat konkrétní příklad ústavního zařízení, a to Dětského domova a Školní jídelny Sázava, na který jsem se chtěla právě zaměřit a kde bude prováděn výzkum.

1 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA

„Ústav je do jisté míry světem pro sebe, ostrovem soběstačného řádu, v němž je život omezenější a předvídatelnější než v okolním světě“ (Matoušek 1999: 19).

Dle statistik je počet dětí umístěných do zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy neuvěřitelný, činní 6 492 dětí ke školnímu roku 2015/2016, celkem v 213 zařízeních. Nejvíce dětí žije v dětských domovech – 4 260, dále jsou to výchovné ústavy, kde se v současnosti nachází 1 089 dětí, v dětských domovech se školou je to 741 dětí a nakonec počet dětí umístěných v diagnostických ústavech je 392¹. Ve srovnání s náhradní rodinnou péčí, která je upřednostňována před ústavní výchovou, činí tento počet dětí 10 071 k roku 2014².

Ústavní výchovu nařizuje soud dle § 971 zákona č. 89/2012 Sb. nový občanský zákoník, a to pokud je dítě z určitého důvodu zanedbáváno, tím je myšlena jeho celková výchova a péče o něj. Tedy pokud se o dítě jeho rodiče neumějí, nemohou nebo nechtějí starat, jeho výchova je tím ohrožena a narušena. Dítěti tedy nejsou poskytovány základní potřeby pro jeho správný a zdravý rozvoj.

Tento zdravý vývoj dítěte je z velké části podmíněn správným prostředím v jeho rodině, která mu má poskytovat pocit zázemí, bezpečí a především lásky. Psychická deprivace je jedním z nejzávažnějších následků narušení rozvoje osobnosti dítěte, například z důvodu zanedbávání dítěte ze strany rodičů. Deprivovaní jedinci jsou velmi často emočně a sociálně labilní – dítě obtížněji navazuje vztahy a komunikaci se svým okolím, obtížně se integruje do společnosti, ztrácí schopnost důvěřovat, otevřít se a přizpůsobit se (Kubová 2006).

Dítě, které žije v ústavu, postrádá jakékoliv přirozené a blízké interpersonální vztahy, kterým se mu má dostávat právě v jeho rodině. Žádná instituce, ústavní výchova, nemůže nahradit skutečnou rodičovskou lásku, ani v případě ideálního vztahu vychovatelů ke svým svěřencům, jelikož ústavní výchova postrádá individuální přístup. Jak uvádí Sychrová (2014: s. 36): „základním smyslem ústavní péče o dítě je jeho ochrana a pomoc“, nejedná se tedy o láskyplné prostředí pro děti, vychovatelé nemohou sdílet všechny obavy, sny nebo trápení všech dětí, musí na tuto skutečnost pohlížet objektivně a mohou jim pouze poskytnout

¹ Český statistický úřad. Tab. 60 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy: časová řada 2006/07 – 2015/16 [online]. [cit. 2017-03-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/34193311/2300421660.pdf/948b0a6a-c37c-4c2b-a70e-1bfe41472577?version=1.1>

² Náhradní péče o dítě v číslech [online]. [cit. 2017-03-11]. Dostupné z: <http://vzd.bible-online.cz/sites/default/files/souhrnne-informace-o-nahradni-peci-o-dite-k-31-12-2014.pdf>

pomocnou ruku, ovšem nikdy nebudou naplno sdílet všechny jejich pocity, jako to bývá ve vztahu rodič a dítě.

I pro všechny tyto důvody, jak již bylo zmíněno, je před ústavní výchovou upřednostňována náhradní rodinná péče, která může dítěti poskytnout plné rodinné prostředí. Ústavní péče se tedy v současnosti považuje za poslední možnost, kterou můžeme dítěti poskytnout (Sychrová 2014).

Ústavní výchova s sebou nese ale i řadu problémů, ať už se jedná o samotnou institucionální výchovu, jejímiž problémy se budu detailně zabývat později, ale nese s sebou také určité následky, které tato péče může na dítěti zanechat. Jak již bylo zmíněno, nejčastějším a nejzávažnějším následkem tohoto typu výchovy je deprivací syndrom, kterým trpí především děti, které v ústavní péči vyrůstaly od svého raného dětství až do dospělosti. Dítě s takovým poškozením zaostává zejména v oblasti citové a sociální, které mu pak brání například v navazování bližších vztahů a celkově mu znesnadňuje adaptaci na mimoústavní život. Mezi další problémy ústavní výchovy můžeme řadit i šikanu, která je v uzavřených institucích častá, dále pak tzv. ponorková nemoc, která je typická pro stereotypní prostředí nebo například i ztráta soukromí (Matoušek 1999).

1.1 Definice pojmu

Mnozí autoři pozorují rozdíly mezi náhradní či ústavní výchovou a náhradní či ústavní péčí. Škoviera (2007: 25-27) považuje za základní smysl výchovy „*rozvíjení osobnosti jednotlivce, cílevědomou činnost spojenou s předáváním a formováním určitých poznatků, schopností, hodnot a postojů, které jsou podstatné pro určení vztahu k sobě samému i k jiným lidem*“, v tomto pojetí považuje výchovu za primární, pojem *náhradní* pak určuje jako obecně chápaný pojem – jako zastupující či rezervní, který v oblasti výchovy považuje za nežádoucí. Výchova se zaměřuje zejména na psychologické, sociální potřeby a etické hodnoty. Pojem *péče* pak označuje jako „*základní materiální a sociální zabezpečení dítěte, které se ocitlo v náročné životní situaci*“, která spočívá v ošacení dítěte, v základní zdravotní péči či například v jeho stravě nebo obydlí. Zaměřuje se tedy především na potřeby biologické a hodnoty materiální. Zdůrazňuje, že výchova nemůže nést přívlastek náhradní ve smyslu rozvíjení psychických vlastností, funkcí a procesů dítěte, ale pouze ve smyslu náhradního prostředí, ve kterém je dítě vychováváno.

Ústavní výchova je definována v zákoně č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, který byl novelizován zákonem 303/2013 Sb. Legislativa udává zařízení, které ústavní výchovu zřizují, těmi jsou diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav. Ústavní výchova je pak definována skrze tato střediska jako preventivně výchovná péče, která má dítěti zajišťovat nejen základní právo na výchovu a vzdělání, ale měla by mu také vytvářet příznivé podmínky pro jeho plný a harmonický rozvoj osobnosti.

Ústavní výchova je dle pedagogického slovníku „*tam, kde rodina z některých důvodů v péči o dítě naprosto selhává a není možné či vhodné zvolit osvojení nebo pěstounskou péči, je potřeba zajistit dítěti jiné výchovné prostředí. Institucemi ústavní péče s dlouholetou tradicí jsou zvláštní dětská zařízení v resortu zdravotnictví a školství, a to zařízení ústavní a ochranné výchovy*“ (Průcha, Walterová, Mareš 2014: 333).

Sychrová (2014: 43) definuje ústavní výchovu jako právní pojem, jehož opatření nařizuje soud, ústavní výchova se tak „*děje především v případech, kdy je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná dříve učiněná opatření nevedla k nápravě*“.

Ústavní výchova je tedy výchovný proces dítěte, který probíhá v určité instituci, u nás je nejčastěji v dětském domově, jelikož jeho rodina nebyla schopna zajistit mu základní potřeby pro jeho správný rozvoj, nebo ho ohrožovala na životě – tedy dítě se ocitlo v disfunkční rodině, kde se mu nedostávalo potřebné péče.

1.2 Hlavní druhy ústavního zařízení u nás

Ústavní výchova se u nás dělí do tří základních resortů – zdravotnictví, školství a sociálních věcí. Ministerstvo zdravotnictví spravuje, dříve jmenované kojenecké ústavy, nyní jmenovaná dětská centra a dětské domovy pro děti do tří let. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zase diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. Nakonec pak pod Ministerstvo práce a sociálních věcí spadají domovy pro osoby se zdravotním postižením.

Matoušek (1999) ve své publikaci dále uvádí další možná ústavní zařízení. Za prvotní ústavní zařízení považuje porodnici. Pro některé děti je to první krátkodobý pobyt, během kterého si utvářejí silnou emoční vazbu s matkou, taktéž i s otcem, pokud je přítomen při

porodu. Je to stresové období nejen pro matku, ale také pro dítě, proto je velice důležité, aby matka měla s novorozencem co nejintenzivnější a nejčastější kontakt. Pro některé děti je to ovšem pouze začátek cesty skrze ústavní zařízení. Tyto děti dále směřují do dětských center, dětských domovů, a tato jejich cesta končí až v dospělosti. Mezi další pak řadí například nemocnice, vězení pro mládež nebo léčebny dlouhodobě nemocných.

1.2.1 Ústavní zařízení v resortu zdravotnictví

Ministerstvo zdravotnictví spravuje zvláštní dětská zařízení, tedy dětská centra a dětské domovy pro děti do tří let. Do těchto zařízení jsou děti umisťovány z nejrůznějších důvodů. Tato dětská zařízení poskytují ústavní a výchovnou péči pro děti zpravidla do 3 let, které nemohou vyrůstat v rodinném prostředí. Nejčastěji z důvodu zanedbávání, týrání, zneužívání či ohrožení ve vývoji nevhodným sociálním prostředím ze strany rodiny (Zákon č. 372/2011: §43-44).

Tyto typy ústavního zařízení poskytují péči nejen dětem do tří let, ale taktéž i jejich matkám, které se nacházejí v těžkých životních situacích, jako je například konfliktní domácí prostředí, nebo pokud matky nejsou schopny zajistit dítěti vhodné podmínky pro jeho výchovu. Děti jsou do těchto zařízení často přijímány na základě předběžného opatření, které vydává příslušný soud. Toto rozhodnutí často vyplývá z podnětů pracovníků orgánu sociálně právní ochrany dětí, z porodnic, ale i od prarodičů dětí. Provoz těchto zařízení je velice nákladný, zahrnuje totiž nejen výdaje na dítě, jeho matku a personál, ale také zdravotní péči (Matoušek 1999).

1.2.2 Ústavní zařízení v resortu školství

Tehdy, kdy dítě dovrší požadované věkové hranice, tedy tři let, je přeřazené do jiného ústavu – dětského domova nebo ústavu sociální péče, případně do náhradní rodinné péče – adopce nebo pěstounské péče (Matoušek 1999).

Prvním typem ústavního zařízení, který spadá do resortu školství, je diagnostický ústav. Diagnostický ústav přijímá děti s „*nařízeným předběžným opatřením, nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou, děti s uloženou ochrannou výchovou také na základě výsledků komplexního vyšetření, zdravotního stavu dětí a volné kapacity jednotlivých zařízení umisťuje do dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů*“ (Zákon č. 303/2013: §5). Hlavním cílem diagnostického ústavu je komplexní diagnostika –

psychologická, sociálně pedagogická, sociální a vzdělávací. „*Po ukončení nezbytného komplexního vyšetření (nejdéle osmi týdnů) jsou svěřenci umisťováni do zařízení s dlouhodobějším pobytem*“ (Průcha, Walterová, Mareš 2009: 50). Mezi další navazující zařízení patří dětský domov, dětský domov se školou nebo výchovný ústav.

Dětský domov je druhým a zároveň nejrozšířenějším typem náhradní ústavní výchovy spadající pod ministerstvo školství. Do dětského domova jsou zpravidla umisťovány děti od 3 do 18 let, nejdéle pak do 19 let. Z výjimečných důvodů může dítě v dětském domově pobývat na dohodu o pobytu do 26 let, pokud se připravuje soustavně na své budoucí povolání, a pokud, a to ve většině případů, všichni zúčastnění souhlasí – tedy rodiče i samotné dítě. Hlavním úkolem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Zajišťuje výchovnou, hmotnou a sociální péči včetně stravování, ošacení a věcného vybavení dětem a mládeži, které nemohou být ze závažných důvodů vychovány ve vlastní rodině a nemohou být osvojeni nebo umístěni v jiné formě náhradní rodinné péče (Zákon č. 109/2002 Sb.: §12).

Třetím typem ústavní výchovy spadající pod ministerstvo školství je dětský domov se školou. Toto zařízení je určeno pro děti, kterým je nařízena náhradní ústavní výchova či ochranná výchova, a které trpí závažnými poruchami chování či vyžadují výchovně léčebnou péči (§13).

Posledním typem ústavního zařízení spadající pod resort školství jsou výchovné ústavy, které pečují o děti od 15 let, které trpí závažnými poruchami chování, a kterým byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Dále pak i pro nezletilé matky s dětmi, anebo pro děti, které vyžadují výchovně léčebnou péči. Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě starší 12 let, a to pouze tehdy, pokud se v jeho chování projevují natolik závažné poruchy, že ho nelze umístit do dětského domova či dětského domova se školou (§14).

1.2.3 Ústavní zařízení v resortu sociálních věcí

Do tohoto typu ústavního zařízení řadíme domovy pro osoby se zdravotním postižením, do kterých jsou umisťovány děti od 3 do 26 let, které trpí mentálním nebo tělesným postižením, které je natolik vážné, že se o ně jejich rodina nedokáže postarat, nebo by rodiče péči o ně psychicky nezvládli. Jedná se totiž o děti se sníženou soběstačností. Mezi základní

služby tohoto zařízení patří zvládání běžných úkonů péče o vlastní osobu, výchovné a vzdělávací činnosti či sociálně terapeutické činnosti.

Služby, které toto zařízení poskytuje, hradí rodiče, nebo jiná osoba povinná výživou dítěte. Ovšem pokud je zde dítě umístěno na základě rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy nebo ochranné /výchovy, výchovného či předběžného opatření hradí tyto náklady příslušná obec (Zákon č. 108/2006 Sb.: §74).

1.3 Historie ústavního zařízení

První zmínky o ústavech pečujících o opuštěné děti se objevují současně s křesťanstvím. Již první byzantští vládci zakládaly tzv. orfanotrofia, neboli sirotčince. Církev byla až do počátku novověku významnější institucí než stát. Kláštery byly nejen instituce duchovní, ale také vzdělávací. Až koncem sedmnáctého a začátkem osmnáctého století byly zřizovány ústavy jako takové, například pro duševně nemocné nebo chudé. Jednalo se také o sirotčince při farnostech pro děti, které putovali po ulicích, které byly odloženy nebo utekly z vlastních rodin nejčastěji kvůli chudobě.

V osmnáctém století úlohu ústavů přebírá již stát, nikoliv církev. V této době docházelo i ke specializaci ústavů, které byly, v období pozdního středověku, především pro nemocné, chudé a staré lidi. Koncem 18. století a začátkem 19. století se ústavy začaly podobat těm dnešním, začaly se používat názvy jako nemocnice či polepšovna.

Velký zlom spatřujeme až na konci 19. a počátkem 20. století. Ústavy už nesložily k vylučování „odlišných“ lidí ze společnosti, ale začínají se zajímat o zájem klienta a zároveň sloužily jako jejich ochrana před vnějším světem (Matoušek 1999).

Po druhé světové válce se prosadilo přesvědčení, „že pro děti, které nemohou vyrůstat v rodině, je nejvhodnější jejich vyjmutí z prostředí rodiny a umístění do ústavu“ (Sychrová 2014: 35). Tento názor a přesvědčení, které vyplývalo z tehdejší propagace socialistického způsobu výchovy, mělo ale dopady na vztahy rodiny s dítětem. Spolupráce s rodiči byla mizivá a sanace rodiny většinou nenastala. V tomto období byly děti do ústavů odkládány také z toho důvodu, že jejich rodiče chtěli zajistit dítěti plnou a řádnou kolektivní výchovu. Mezi zařízení, která zařizovala péči o děti a mládež, patřily v této době dětské zdravotnické ústavy, které poskytovaly péči dětem do tří let, pro děti starší tří let to pak byly domovy či nejrůznější výchovná zařízení, dále ochranou výchovu pro děti starší 15 let zřizovalo

ministerstvo spravedlnosti v podobě výchoven pro dorost. V této době bylo vedle ústavní výchovy ještě osvojení, pěstounská péče byla zrušena. Sychrová se domnívá, že právě toto ustanovení má do dnešní doby jisté důsledky – tedy ústavní péče jako jediné možné řešení pro dítě, o které se rodina z nějakého důvodu nechce nebo nemůže starat. Za zlomový bod můžeme považovat přijetí zákona o rodině z roku 1963 a později pak v roce 1973 opětovné navrácení pěstounské péče v zákoně č. 50/1973 Sb. o pěstounské péči. V tomto období spadaly do školských zařízení vedle dětských domovů a výchovných zařízení navíc diagnostické ústavy. Výchovná zařízení měla podobu internátních škol, které pečovaly o děti pouze v pracovní dny, nebo dětských výchovných ústavů či výchovných ústavů pro mládež a ústavů s výchovně léčebným režimem. Pro malé děti to byly opět kojenecké ústavy a dětské domovy a péči o děti postižené zajišťovaly specializované ústavy sociální péče (Sychrová 2014).

Významné zásadní změny v ústavní péči nastávají až po roce 1989. V tomto období se mění myšlenky a názory na ústavní péči o dítě, především také na rodinu, ta je opět považována za hlavní pilíř ve výchově dítěte. Zastává totiž hlavní funkci pro jeho správný vývoj a rozvoj. Na tomto principu a myšlence funguje náhradní péče o dítě, ústavní i rodinná, dodnes (tamtéž: 36).

1.4 Aktuální situace, problémy a úkoly ústavní výchovy

Jak uvádí Jánský (2014: 117-118), významnou prioritou pro všechna ústavní zařízení „*musí být princip pomoci a ochrany dítěte, nikoliv prvoplánový trest, spojený se společenskou diskriminací*“. Úkolem ústavní výchovy, která pečuje o ohrožené děti, je především zajištění takových podmínek, které budou vést k jejich správnému rozvoji a vývoji. Ovšem současná situace školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy tyto požadavky často nespĺňuje tak, jak by tomu mělo být. V současné době se zde, v České republice, vyskytují zařízení splňující veškeré nároky, tedy poskytují dítěti individuální péči a zahrnuje respektování jejich psychických potřeb. Na druhou stranu zde můžeme nalézt i taková ústavní zařízení, která se zcela vymykají tím, že s sebou nesou stále socialistický, kolektivní způsob řešení problémů. Tento typ institucionální péče je velmi nákladný, je tedy nutné, aby se požadavky pedagogů, pracujících v těch zařízeních, a požadavky ekonomů přinejmenším sblížily. Důsledkem toho by se měl počet dětí v ústavech snižovat a měla by současně vznikat nová specializovaná zařízení.

Kromě ekonomických nedostatků, má ústavní péče také nedostatky v legislativě. Jánský (2014: 118) ve své publikaci uvádí několik příkladů, vytyčuje především „*zrušení ustanovení § 46 Zákona o rodině, který upravoval postup správních orgánů v případě naléhavé potřeby řešení výchovných poměrů nezletilých dětí*“. Zrušení tohoto ustanovení neumožňuje odebrat dítě, které je ohrožené na životě nebo zdraví, z jeho rodiny na základě předběžného rozhodnutí Oddělení péče o rodinu a dítě spadající pod okresní úřady.

Správný směr a modernizaci systému ústavní výchovy vidí Jánský (2014) v podobě vytvoření nového zákona o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních (109/2002 Sb.). Novelizace toho zákona ale nevyhovuje současnému vývoji společnosti a nynějším potřebám péče o děti. Dle Jánského, ústavní výchova vyžaduje modernizaci, tedy přiblížení se rodinnému typu zařízení nejen snížením kapacity dětí v jednotlivých skupinách, ale celkovou transformací ústavních zařízení. Jelikož pouze v takovém typu prostředí je možné přirozeně rozvíjet osobnost dítěte.

Mezi aktuální problémy školských ústavních zařízení patří především:

- „*patříme k evropským zemím s relativně nejvyšším počtem dětí v ústavní výchově*
- *počet „rychlých předběžných opatření soudu, na základě kterých jsou děti do ústavu umisťovány, je stále celorepublikově vysoký*
- *ochranná výchova je nařizována soudy pouze výjimečně a závažnost jednotlivých případů je posuzována natolik různě, že prakticky nevymezuje odlišnost důvodů na nařizování ústavní nebo ochranné výchovy“ (Jánský 2014: 120-121).*

1.5 Příčiny umístění dětí do dětského domova

Existuje řada odlišných důvodů, proč jsou děti umisťovány do dětských domovů. Jak uvádí Sychrová (2014), dítě se do ústavu může dostat ze dvou základních důvodů. Zejména to jsou děti, které jsou ohroženy špatnou nebo dokonce žádnou výchovou a péčí svých rodičů, nebo to jsou děti, které ohrožují své okolí vlastním chováním a rodiče nejsou schopni se s takovým problémovým chováním vypořádat.

Za podrobné důvody umístění dětí do ústavní péče tedy považujeme:

- „*úmrtí rodičů nebo jednoho z rodičů,*

- *opuštění dítěte rodiči, často ihned po narození,*
- *odebrání dítěte z důvodu ohrožení v rodinném prostředí – týrání, zneužívání a zanedbávání,*
- *krátkodobá nebo dlouhodobá neschopnost rodičů pečovat o dítě – například z důvodu nemoci či uvěznění,*
- *dobrovolné umístění dítěte na žádost rodičů, respitní pobyty,*
- *zdravotní péče a speciální zdravotně-sociální služby pro postižené děti,*
- *nelegální vstup dítěte do země, děti – cizinci bez doprovodu,*
- *opuštění domova z vlastní vůle dítěte,*
- *delikvence dětí,*
- *neúmyslné odloučení od rodičů v případě přírodních katastrof a válečných konfliktů“ (Cantwell cit. dle Sychrová 2014: 36-37).*

Dalším velmi často udávaným důvodem umístění dítěte do ústavního zařízení je ohrožení syndromem CAN, neboli syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Tento syndrom lze obecně definovat jako *„soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti, v rodině především. Jsou výsledkem převážně úmyslného ubližování dítěti, způsobeného nebo působeného nejčastěji jeho nejbližšími vychovateli, hlavně rodiči. Jejich nejvyhranější podobou je úplné zahubení dítěte“* (Dunovský, Dytrych, Matějček 1995: 15), existují ale i další definice syndromu CAN. Zmínění autoři stanovili vlastní definici syndromu CAN, přičemž za týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte považují *„jakékoliv nenáhodné, preventabilní, vědomé, jednání rodiče, vychovatele anebo jiné osoby vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a jež poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt“* (tamtéž: 24).

Vágnerová (2004: 593) tento syndrom definuje jako *„poškození tělesného, duševního i společenského stavu a vývoje dítěte, které vznikne v důsledku jakéhokoli nenáhodného jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby“*.

Tento syndrom fyzického ubližování dítěti se rozlišuje na formu aktivní a pasivní. Aktivní forma tohoto fyzického násilí spočívá v ohrožování a poškozování dítěte násilím. Jedná se o tělesné týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte – bití, dušení, zlomeniny, krvácení apod. O duševní a citové týrání, zneužívání a zanedbávání, jako jsou nadávky, ponižování, šikana nebo agrese. V neposlední řadě je to sexuální zneužívání, jsou to především sexuální

hry, pohlavní zneužití či ohmatávání. Formou pasivní je dítě poškozováno především neuspokojováním jeho životních potřeb. Tato forma se projevuje tělesným týráním a zanedbáváním v podobě vyhladovění, nedostatků v bydlení, ošacení nebo ve zdravotní a výchovné péči. Do sexuální formy pasivního týrání řadíme video, exhibici, foto či zapojení dětí do sexuálních aktivit a případně dětskou pornografii (Dunovský, Dytrych, Matějček 1995).

1.6 Přijetí dítěte do dětského domova na základě soudního rozhodnutí

Orgán sociálně právní ochrany dětí většinou dlouhodobě spolupracuje s rodinou, kde hrozí odebrání dítěte z rodiny a nařízení náhradní výchovné péče. Pokud nenastane sanace rodiny a v rodině stále přetrvávají nepříznivé podmínky pro dítě, nachází soud pro dítě jinou alternativu náhradní výchovné péče. Jak již bylo zmíněno, náhradní rodinná péče má vždy přednost před péčí institucionální – nejprve tedy soud hledá alternativu náhradní výchovy v jiné fyzické osobě, například příbuzní, poté je další možností pěstounská péče či osvojení. Pokud tyto alternativy selžou, nastupuje ústavní péče.

Účelem ústavního zařízení je zajistit dítěti náhradní výchovnou péči pro jeho zdravý vývoj, řádnou výchovu a vzdělání, a to vždy probíhá na základě soudního rozhodnutí. Umístění dětí do domova probíhá na základě nařízené ústavní výchovy nebo na základě předběžného opatření. Tato předběžná opatření řadíme do dvou skupin:

- Předběžné opatření dle § 76, občanského soudního řádu

V tomto případě se jedná o nařízení soudu z důvodu žádné péče o dítě, nebo pokud je život či správný vývoj dítěte narušen či ohrožen. Toto, tzv. pomalé, předběžné opatření může podat jakákoliv fyzická osoba, má-li k tomu řádné důvody. V tomto případě soud rozhoduje do jednoho měsíce od podání toho opatření.

- Předběžné opatření dle § 452, zákona o zvláštních řízeních soudních

Toto, tzv. rychlé, předběžné opatření podává pouze Orgán sociálně právní ochrany dětí, a to pouze tehdy, pokud je dítě reálně ohroženo na životě či jeho zdraví. V tomto případě soud rozhoduje do 24 hodin od podání toho opatření.

2 ADAPTACE DÍTĚTE NA ŽIVOT V DĚTSKÉM DOMOVĚ

Na problematiku a pojem *adaptace* lze nahlížet z různých úhlů pohledu, právě díky jejímu širokému rozhledu, můžeme ji nalézt v oboru biologie, sociologie či psychologie. Obecně lze tento termín chápat jako určitou schopnost nebo vlastnost člověka přizpůsobit se určitým podmínkám. V této práci se soustředím na sociální adaptaci, a právě takto na ni budu nahlížet.

Adaptace a socializace jsou pojmy, které jsou často zaměňovány, ale jsou zde patrné diference, proto je za potřebí tyto dva pojmy rozlišit. Pojem socializace lze chápat jako „*souhrn procesů interakce mezi společností a jedincem, v nichž společnost působí na jedince tak, aby v sobě svým učením vytvořil vnitřní psychické předpoklady nezbytné k participaci ve společnosti současně jako člen společnosti i jako relativně samostatný jedinec, schopný řídit své jednání a odpovídat za ně*“ (Surynek 2006: 152). Socializace je tedy celoživotní proces, při kterém se člověk stává součástí společnosti a lze na ni pohlížet ze dvou různých úhlů, za prvé je to společnost, která působí na jedince a za druhé je to jedinec, který ovlivňuje společnost svým chováním a jednáním, stává se tak z něho kulturní člověk. Termín adaptace lze definovat jako „*proces aktivního přizpůsobování se člověka životním podmínkám a jejich změnám. Člověk nepřijímá podmínky, ve kterých žije, jen pasivně, ale snaží se je přizpůsobit svým potřebám, zájmům, hodnotám či cílům. Adaptace se proto týká již zcela konkrétního sociálního prostředí, ve kterém se člověk pohybuje*“ (tamtéž: 153). Proces adaptace tedy učí člověka zvládat změny okolního prostředí a tím se na ně adaptovat.

Podle Surynka (2006) existují určité hranice, které rozlišují chápání rozdílů těchto dvou pojmů:

- Socializace je celoživotní proces, naopak sociální adaptace je proces krátkodobý, který se týká pouze určité situace v životě.
- Socializace znamená působení společnosti na samotného jedince, sociální adaptace je spíše určité vyrovnávání se jedince na dané působení společnosti.
- V průběhu socializace si člověk osvojuje určité vzorce jednání, ovšem pak v procesu sociální adaptace je spíše efektivně využívá, je celkově aktivnější.

2.1 Definice pojmu

Existuje řada odlišných definic adaptace a lze na ni pohlížet z různých úhlů pohledu, jelikož má velmi široký obsah. Zasahuje do mnoha vědních oborů a odehrává se v různých prostředích. Dle pedagogického slovníku je adaptace pojem, který vyjadřuje „*obecně proces přizpůsobení se něčemu. V biologickém smyslu přizpůsobení organismu měnícím se životním podmínkám, jehož výsledkem je přežití. V lékařském smyslu přizpůsobení se změnám vnitřního a vnějšího prostředí člověka, jehož výsledkem je homeostáza (vyrovnanost) vnitřního prostředí. Ve vývojověpsychologickém smyslu přizpůsobení se jako výsledek dynamické rovnováhy mezi pasivnějšími pochody akomodace a aktivnějšími pochody asimilace toho, co člověka obklopuje. Adaptace sociální – přizpůsobení se člověka novým sociálním podmínkám*“ (Průcha 2014: 11).

Adaptace má tedy dvě základní složky, a to akomodaci, tedy „přizpůsobení se“ a asimilaci, „přizpůsobení si“. Tyto dvě složky jsou základními mechanismy adaptace, které by měly být navzájem vyrovnané a měly by se doplňovat. Akomodace je v psychologii „*změna kognitivních schémat jedince, která vede k jejich lepší shodě s realitou*“ (tamtéž: 15). Asimilaci lze definovat jako „*proces, při němž je nová informace o reálném světě interpretována tak, aby odpovídala schématům, která si jedinec vytvořil*“ (tamtéž: 20).

Psychologický slovník definuje adaptaci jako „*obecnou vlastnost organismů přizpůsobovat se podmínkám, které existují*“ (Hartl, Hartlová 2000: 16).

Na adaptaci, v tomto případě, pohlížíme jako na sociální proces, „*při kterém se jedinec začleňuje do struktury sociálních vztahů v rámci skupiny i do širšího sociálního prostředí*“ (Surynek 2006: 155). V průběhu sociální adaptace si jedinec osvojuje a upravuje společenské vzorce chování a jednání, které se vztahují ke konkrétním podmínkám, které jsou na jedinci požadovány, přičemž výsledkem je pak včlenění do těchto nových konkrétních podmínek.

Spojíme-li adaptaci a ústavní péči, je možné tento pojem definovat jako proces, při kterém si dítě osvojuje konkrétní způsoby chování a jednání, přizpůsobuje se konkrétním podmínkám, které zařízení na dítěti požaduje.

2.2 Fáze adaptace dětí v dětském domově

Existuje řada různých druhů adaptačního procesu, každý z nich ale probíhá v určitých fázích, zde vymezují tyto:

1. Fáze prvního dojmu

V této počáteční fázi dítě získává tzv. první dojem. Probíhá první den při přivítání a seznámení se s osobami a dětmi v zařízení, tzn. atmosférou zařízení, vizuálního prostředí domova, se svým pokojem, lůžkem, s místem na své osobní věci, první vstupní rozhovor s ředitelkou a kmenovým vychovatelem.

2. Fáze orientace

Tato fáze trvá zpravidla jeden týden, ovšem s ohledem na mentální úroveň a věk dítěte to může trvat i déle. Jedná se o bližší seznámení se s rodinnou skupinou, kde je dítě umístěno, s dětmi na této skupině, všemi ostatními dětmi a vychovateli, tedy dvěma denními a jedním nočním vychovatelem nebo asistentem pedagoga. Dále pak dítě poznává denní režim a vnitřní řád domova, tedy i svá práva a povinnosti, návštěvy, výlety, odměny, tresty, pravidla, možnosti, které mu jsou nabídnuty, dále se pak jedná o orientaci v okolí domova – škola, hřiště, lékař apod.

3. Fáze integrace

Tato fáze probíhá zpravidla druhý týden až 2-3 měsíce, v rámci individuálního přístupu může trvat i rok. Tato fáze zahrnuje zapojování se do jednotlivých činností na rodinné skupině – v rámci prav a povinností nebo zájmových činností. U každého jedince je to však individuální, nejen podle věku, ale i osobnostních vlastností a míry poškození dítěte, mentální úrovně a věku dítěte, jeho schopností a dovedností. Rozvíjí se společná činnost – pracovní, zájmová, ale například i plnění služeb.

4. Fáze sebeprosazování dítěte

Trvá zpravidla do jednoho roku po příchodu dítěte do zařízení. V této fázi je již dítě plně seznámeno s prostředím, řádem a celkově fungováním daného zařízení.

Dítě si však začne hledat a vytvářet své místo na rodinné skupině a má potřebu se prosadit. Začne o sobě a o svých pozitivních i negativních zážitcích z dob než se dostalo do

domova pomalu vyprávět, ovšem podle povahových rysů, zda je introvert či extrovert a opět zde hraje roli i míra poškození a věk dítěte, taktéž i jeho osobnostní vlastnosti. Například zneužívané a týrané děti nehovoří o svých agresorech a tyranech, často fabulují. Vytvářejí určitý odpor proti vychovatelům i ostatním dětem na rodinné skupině, testují a vymezují hranice, co všechno si mohou či nemohou dovolit, tato interakce funguje i opačně, tedy i stávající děti vytyčují hranice proti nově přichozímu dítěti.

5. Fáze ukončení adaptace

Tato fáze trvá zpravidla 3 měsíce až výjimečně 2 roky, záleží opět na mnoha aspektech, proto je opět velice individuální. Tato fáze je koncem adaptačního procesu – dítě si již našlo své místo na rodinné skupině, ví, kde jsou hranice, které nemůže překročit, našlo si přátele a zcela se zapojilo do chodu domova.

Všechny tyto fáze se prolínají a navzájem ovlivňují, jejich doba trvání se může zkracovat či prodlužovat, záleží totiž na individualitě každého dítěte (Adaptační fáze, vnitřní materiál 2017: Dětský domov a Školní jídelna Sázava)

Adaptace probíhá ve čtyřech fázích, pokud na adaptaci pohlížíme obecně, jako na sociální proces:

1. *„přípravná fáze zahrnující období před změnami životních podmínek;*
2. *fáze globální orientace nastupuje počátkem působení nových podmínek;*
3. *fáze uvědomělé orientace probíhá, když člověk začíná uvědoměle přetvářet svůj vztah ke změněným podmínkám života, je schopen plně využít svého vnitřního potenciálu ke zvládnutí změn;*
4. *zvládnutí (dočasné nebo trvalé) nových požadavků prostředí je výsledkem procesu adaptace“ (Surynek 2006: 153).*

Autor zdůrazňuje, že může nastat situace, kdy jedinec není schopen tuto změnu prostředí vstřebat důsledkem například extrémních podmínek nebo nedostatečnou adaptabilitou, tzn. určitá individuální schopnost jedince přizpůsobit se požadavkům vnějšího prostředí.

2.3 Doba a cíle adaptačního procesu

Jak již bylo zmíněno, doba adaptačního procesu je velmi individuální, jelikož záleží na mnoha aspektech, jako je věk dítěte, jeho osobnostní vlastnosti, mentální úroveň či míra poškození, se kterou dítě do dětského domova přichází.

Hlavním cílem adaptačního procesu je dle Surynka (2006) úplné zapojení se do nových podmínek společnosti, do které přichází, tedy aby se dítě plně začlenilo do rodinné skupiny, aby vycházelo s dětmi a vychovateli v ústavu a aby si našlo své místo. Obecně jde o „*schopnost respektovat běžná pravidla, užívat standardní strategie chování a stát se přijatelným členem společnosti*“ (Vágnerová 2004: 606), v tomto případě, stát se členem rodinné skupiny, popřípadě právoplatným členem konkrétního dětského domova.

2.4 Faktory ovlivňující adaptaci dětí v dětském domově

Pro práci s dítětem v ústavu je velice důležité si uvědomit, jaké povahové vlastnosti, tedy kladné i záporné, jsou u konkrétního dítěte zastoupeny, na jaké úrovni je jeho inteligence, jaký má dítě vztah k autoritám, zda je akceptuje či nikoliv. Dále pak jaký má vztah k ostatním dětem v kolektivu, zda trpí nějakou poruchou, jaký má vztah ke své biologické rodině apod. Tyto znalosti jsou základem pro další práci s dítětem během pobytu v dětském domově.

Pro samotný výchovný proces je velice důležité, jak dlouhou dobu dítě pobývalo v biologické rodině a jakou zkušenost má za sebou – zda bylo týráno, zneužíváno nebo celkově zanedbáváno.

Faktory, které ovlivňují dítě během výchovy v dětském domově lze rozdělit na faktory uvnitř zařízení a faktory vně zařízení. Mezi hlavní vnitřní faktory řadíme rodinnou skupinu, do které je dítě zařazeno – především pak vztahy, které jsou ve skupině, sourozenecké vazby, zda ve složení skupiny převažují romské děti nebo jsou zde děti s poruchami učení a chování – všechny tyto faktory utvářejí dynamiku skupiny. Dále je to pak denní režim, styl výchovy, ale také vychovatelé, kteří na dítě bezprostředně působí. Podstatná je jejich pedagogická a psychická způsobilost, morální vlastnosti či přístup k dítěti. Poté je to celkové klima v dětském domově, které je nejvíce ovlivněno stylem vedení ředitele dětského domova, složením výchovného personálu a úrovní týmové práce. Hlavními vnějšími faktory je především společnost jako celek – záleží na tom, kde je dětský domov umístěn (malá obec, velkoměsto, samota), jak obyvatelé dané lokality přijímají dětský domov, jaká je spolupráce

dětského domova s obcí, ve které se nachází a jak se snaží děti z dětského domova zapojit do běžného života s danou obcí. Poté je to i škola, do které dítě dochází – působení pedagogů, kolektiv dětí, celkové klima školního prostředí. Dále jsou to volnočasové mimo dětský domov, vrstevníci, ale i ostatní vnější faktory, jako masmédia, reklama, ustálené názory ve společnosti nebo předsudky (Vnitřní materiál 2017: Dětský domov a Školní jídelna Sázava).

2.5 Vliv a důsledky ústavní výchovy na dětech

Jak jsem již zmiňovala, ústavní výchova s sebou nese řadu problémů, jedná se především o důsledky pobytu v ústavním zařízení, které se na dítěti mnohdy odrazí a to nejen v čase, kdy v zařízení pobývá, ale i v jeho dalším životě.

Mezi ty nejzávažnější patří deprivací syndrom, přičemž deprivace neboli strádání vzniká díky nedostatečnému uspokojování duševních potřeb jedince a určitým způsobem pak může poškozovat jeho další vývoj. Závažné důsledky má především citová deprivace, tedy nedostatečné uspokojování citových potřeb dítěte, ale také deprivace sociokulturní, která vzniká postrádáním určitých podnětů, které podporují správný rozvoj schopností a dovedností dítěte. Je velice důležité, aby dítě dostávalo určitou zkušenost a prožitek důvěryhodného mezilidského vztahu, který je důležitý především proto, že je zdrojem jistoty a bezpečí. Tímto zdrojem bývá obvykle matka, pokud to tak není a dítě citově strádá a nedostává se mu dostatečné pozornosti od jeho rodičů, přichází citová deprivace. Pro děti, které procházejí dětskými domovy, je tento syndrom celkem častý, právě proto, že těmto dětem zpravidla nebyly uspokojovány základní duševní potřeby, jako je láska, citové bezpečí, sociální styk, stimulace a v neposlední řadě citové pouto dítěte na jeho rodiče. Dětem se v ústavním zařízení dostává základních potřeb, jako je potřeba jídla, ošacení, plnění školních povinností, ale potřeba lásky a blízkého kontaktu se jim nedostává v takové míře, jako ji dítě běžně dostává od svých rodičů. Tyto instituce totiž vychovávají dítě především k adaptaci na podmínky a styl života, který ústav nabízí. Jeho skupinová výchova neumožňuje individuální přístup k dítěti ani svobodu rozhodování. Výsledkem toho je pak neschopnost dětí se samostatně rozhodovat a odpovídat za své chování a jednání (Vágnerová 2004).

Tato citová deprivace se projevuje u každého dítěte individuálně, odlišně, dle jejich genetické dispozice, jejich primární zkušenosti, a zda se jim popřípadě dostávala citová podpora od jiné osoby. Mezi nejčastější projevy a důsledky citové deprivace dětí patří nedostatečné využívání kognitivních a rozumových schopností – dítě není schopno porozumět

svému vlastnímu chování, chování druhých lidí a ponaučit se ze zpětné vazby. Dalším typickým projevem je změna citového prožívání, které se projevuje absencí empatie a bližších vztahů k okolnímu světu, tyto děti jsou emočně ploché, nedůvěřivé, často výbušné až agresivní. Takto deprivované děti nejsou schopny dobře rozlišovat nejrůznější projevy chování, nevytváří se u nich potřeba komunikace, proto je jejich slovní zásoba chudší a nemají dobrou jazykovou citlivost. Dále pak mají narušené sebepojetí, které se projevuje dvěma extrémy – dítě se buď výrazně sebepodceňuje, nebo se naopak přehnaně vyvyšuje. Děti s tímto syndromem, které nemají dostatečně uspokojené duševní, citové potřeby mají běžně problémy v sociální adaptaci nejen na jimi známé prostředí, ale také negativně reagují na jakoukoliv větší změnu v jejich životě. Děti adaptované na život a strategii chování v ústavním zařízení mají problém se pak adaptovat na život mimo instituci. Adaptace pak trvá dlouhodobě, nebo tento jedinec naprosto selhává, jelikož podmínky a vzorce chování, které byly v instituci žádoucí, nejsou v mimoústavním prostředí užitečné. Proto se často potýkají s pozdními důsledky této citové deprivace, mají problém v profesním uplatnění, v partnerském životě nebo nezvládají rodičovskou roli (Vágnerová 2004).

„Obecně platí, že dědičnost měnit nelze, ale je možné snížit rizika plynoucí ze zkušenosti. Umístění do pěstounských rodin, resp. do zařízení rodinného typu, může alespoň částečně eliminovat pravděpodobnost vzniku uvedených potíží a omezit tak přenos této zátěže na další generaci“ (tamtéž: 607).

2.6 Práva a povinnosti dětí v dětském domově

Děti v ústavních zařízeních mají svá práva a povinnosti zajištěny zákonem č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, který byl novelizován zákonem 303/2013 Sb. Mezi tyto práva zahrnujeme právo na rozvíjení tělesných, duševních a citových schopností a sociálních dovedností, právo na respektování lidské důstojnosti, svobodu náboženství, právo vyjádřit svůj názor, právo být hodnocen a odměňován apod. Mezi povinnosti dětí umístěných v ústavních zařízeních řadíme například povinnost dodržovat pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy vychovatelů, nepoškozovat majetek domova a šetrně zacházet se svěřenými věcmi či dodržovat zásady slušného chování.

Nejdůležitější právní normou, která zajišťuje práva dítěte je Úmluva o právech dítěte, tento dokument zahrnuje pouze práva dětí, ovšem nestanovuje jejich povinnosti. Řadíme sem

respektování a zabezpečení práv dítěte bez jakékoliv diskriminace, zajištění takové ochrany a péče o dítě, která je nezbytná pro jeho blaho, zabezpečení života a rozvoje dítěte v nejvyšší možné míře, dále pak právo na život, právo na jméno či na státní příslušnost, právo na vzdělání, právo znát své rodiče a právo na jejich péči apod.

Práva a povinnosti dětí umístěných do dětských domovů jsou ustanoveny ve vnitřním řádu zařízení, který vydává ředitel. Děti přijaté do dětského domova jsou s tímto vnitřním řádem seznámeny a jsou povinny ho dodržovat.

3 DĚTSKÝ DOMOV A ŠKOLNÍ JÍDELNA SÁZAVA, JAKO PŘÍKLAD ÚSTAVNÍHO ZAŘÍZENÍ

Dětský domov a školní jídelna (dále ŠJ) Sázava je školské zařízení zajišťující výkon ústavní a ochranné výchovy dětí a mládeže ve věku od 3 do 18 let, popřípadě do ukončení profesní přípravy na povolání, nejdéle však do 26 let. Tento domov rodinného typu má kapacitu 24 míst. Děti jsou do tohoto zařízení přijímány výhradně se souhlasem Diagnostického ústavu Krč – Michle v Praze 4, a to na základě předběžného opatření či nařízení ústavní výchovy a od roku 2015 to jsou i děti z terénu.

Základní organizační jednotkou dětí je rodinná skupina, ve které je začleněno 6-8 dětí. Děti oslovují personál „tэто“, „strejdo“. Tyto rodinné skupiny jsou celkem tři a jsou označeny jako skupina I., II., III. První dvě skupiny jsou umístěny v hlavní budově tohoto zařízení a skupina III. sídlí v dvorním domečku a garsonce v areálu dětského domova.

První a druhou skupinu tvoří celkem osm dětí, každá z nich má dvě kmenové vychovatelky, tedy denní vychovatelky, a pomocnou noční vychovatelku nebo asistenta pedagoga. V těchto skupinách mají děti k dispozici kuchyňku, kde snídají, svačí a večeří. Většina obědů, zejména od pondělí do pátku, se podává ve společné jídelně v přízemí tohoto zařízení. Dále se v těchto skupinách nacházejí ložnice, kde děti „bydlí“ maximálně po dvou na pokoji, toalety a koupelny, vždy zvlášť pro chlapce a pro dívky, sklad prádla, místnost pro vychovatele a obývací pokoj, kde se děti scházejí ke společným činnostem.

Třetí skupina, jak již bylo řečeno, se nachází v domečku a v garsonce v areálu dětského domova. Garsonka je tvořena jedním pokojem, který je určen pouze pro dvě osoby, kuchyňkou, koupelnou a toaletou. Domeček je zařízen kuchyní, obývacím pokojem, třemi ložnicemi a místností pro denní službu. Tato skupina zahrnuje starší děti, které jsou již vychovávány k větší samostatnosti, k čemuž napomáhají i prostory, ve kterých bydlí. I tato skupina má své dvě kmenové a jednu pomocnou vychovatelku a je zde umístěno celkem sedm dětí.

Personál dětského domova tvoří pedagogičtí pracovníci a provozní zaměstnanci, jako je hospodářka, ekonomka – účetní, kuchařky, uklízečka a sociální pracovníce. Pedagogický personál je tvořen denními a nočními vychovateli. Denní vychovatelé zajišťují veškeré výchovně vzdělávací činnosti, ale například také návštěvy dětí u lékaře apod. Noční

vychovatelky dohlíží na děti během noci, mezitím se starají o pořádek anebo o administrativu a v neposlední řadě doprovázejí ráno nejmenší děti do školy.

Tato instituce klade důraz na výchovně vzdělávací činnosti tak, aby vedly k harmonickému rozvoji osobnosti, a to po stránce biologické, psychické, rozumové, citové, sociální a mravní. Jde o proces formování osobnosti, kterému je věnována zvýšená péče a pozornost, jelikož úkolem tohoto procesu je vytvoření takové osobnosti, která bude zdravá, silná, schopná obstát ve stresových situacích, řešit každodenní problémy, překážky a konfliktní situace.

Biologický rozvoj osobnosti tvoří hygienické návyky, návyky správné životosprávy, zdravotnická prevence či rekreační a ozdravné pobyty spojené s pohybovou aktivitou a v neposlední řadě prevence proti kouření, alkoholismu či toxikomanii.

Rozumový rozvoj osobnosti je formován nejrůznějšími činnostmi didaktického charakteru, ve kterém je zahrnuta příprava na vyučování a individuální vzdělávací aktivity dítěte. Dále sem řadíme rozvoj poznávacích procesů či rozvíjení řeči obohacováním slovní zásoby.

Citový rozvoj osobnosti pomáhá vytvořit dětem kladný životní postoj k lidem, ke společnosti, ale i k životnímu a pracovnímu prostředí. Cílem tohoto rozvoje je naučit děti jednat s dospělými, ale také s jejich vrstevníky, posilovat jejich sebedůvěru, ale zároveň potlačovat projevy povýšenosti, domýšlivost nebo nesnášenlivosti v dětském kolektivu a zvládat citové projevy, formovat a posilovat jejich sociální citění.

Mravní rozvoj spočívá v pochopení významu práce, vysvětluje vazbu mezi pracovní činnostmi a povinnostmi, formuje jejich vztah k práci a učí děti efektivně využívat čas.

Dětský domov spolupracuje s více než polovinou rodičů svěřených dětí. Informuje je nejen o zdravotním stavu jejich dětí, ale i prospěchu a chování. Snaží se rodiče svěřenců aktivně zapojovat do výchovy – úkoly, návštěva lékaře, rodičovské schůzky, kroužky, tábory apod. Spolupráce s biologickými rodinami je oproti jiným zařízením nadprůměrná (Výchovně vzdělávací plán 2016: Dětský domov a Školní jídelna Sázava; Nováková 2017; Bohabojová 2017).

3.1 Historie Dětského domova a ŠJ Sázava

Dětský domov Sázava vznikl v roce 1941 v Uhlířských Janovicích jako sirotčinec – ústav pro válečné sirotky. V srpnu 1953 byl přestěhován do Rataj nad Sázavou, kde žilo nejprve 16 dětí, později až 70 dětí ve dvou budovách. Domov byl internátního typu, kdy děti odjížděly na víkendy k rodičům nebo k příbuzným. Ze sirotčince byl v 60. letech přejmenován na dětský domov. V rámci restituce byly vráceny budovy a pro dětský domov byl v roce 1998 zrekonstruován objekt po bývalé Základní škole v Sázavě, kde sídlí do dnes.

Tento domov měl v roce 1993 kapacitu 70 dětí, později v roce 1995 byla kapacita 40 dětí, v roce 2000 to bylo 36 dětí, v roce 2002 28 dětí a od roku 2008 má kapacitu 24 dětí. Dříve, v 60. a 70. letech děti spaly i po patnácti na pokojích, v 80. až 90. letech po šesti na pokojích, a až po roce 1998 měly dvojlůžkové, výjimečně jednolůžkové či třílůžkové pokoje.

V roce 1941 v sirotčinci pracovala pouze ředitelka a dvě vychovatelky, které se nejen staraly o děti, ale samy vařily, šily oblečení na děti apod. Poté v 60. letech už přibyli, kromě ředitelky a dvou kmenových vychovatelů, další vychovatelé a kuchařka, v 70. letech přibila i administrativní pracovnice, přičemž nejsilnější personální postavení bylo v 90. letech až do roku 2000. Po roce 2000 docházelo ke snížení kapacity na jednotlivých skupinách i ke snížení počtu zaměstnanců (Výroční zpráva 2014: Dětský domov a Školní jídelna Sázava).

3.2 Příčiny umístění dětí do Dětského domova a ŠJ Sázava

Kapacita toho zařízení je 24 dětí, v současné době zde pobývá 23 dětí, důvody umístění těchto dětí do domova:

- 9 dětí z důvodu zanedbávání
- 8 dětí z důvodu týrání
- 2 děti z důvodu zneužívání
- 3 děti z důvodu nezvládnutí výchovy ze strany rodičů
- 1 dítě z důvodu uvěznění matky.

Zanedbávané děti zde pobývají především z důvodu drogové závislosti a alkoholismu svých rodičů – rodiče se o děti nezajímali v důsledku jejich závislosti, kterou stavěli v hodnotovém žebříčku před své děti.

Týrané děti, a to jak psychicky, tak i fyzicky, jsou v tomto domově umístěny opět především z důvodu týrání ze strany rodičů, kteří byli pod vlivem drog nebo alkoholu, nebo to byly osoby s narušenou psychikou či poruchami chování, které své děti například zavíraly, nedávaly jim najíst, dávaly jim nepřiměřené tresty nebo je bily.

Extrémním případem jsou zneužívané děti, které jsou do tohoto domova umístěny z důvodu dětského porna, jednalo se o několikaleté zneužívání, kdyby byli rodiče odsouzeni.

Nezvládnutá výchova ze strany rodičů, platí zpravidla pro děti v pubescentním věku. V prvním případě se jednalo o matku, která se nebyla ze zdravotních důvodů schopna o své dítě postarat, v případě druhém se jednalo o dítě, které bylo po opakovaných pobytech v diagnostickém ústavu umístěno do tohoto dětského domova a v třetím případě se jednalo o matku, která má nedostatečně rozvinuté rodičovské dovednosti – nedokázala být na své dítě adekvátně přísná a důsledná a nebyly u ní vyvinuty správné vzorce chování pro jeho výchovu, proto nedokázala účinně řešit problémy (Vnitřní materiál 2017: Dětský domov a Školní jídelna Sázava; Nováková 2017).

3.3 Práva a povinnosti dětí v Dětském domově a ŠJ Sázava

Ve vnitřním řádu dětského domova jsou uvedeny základní práva a povinnosti dětí, které stanovuje ředitel. Dítě v dětském domově má právo zejména:

- být hodnocen a odměňován podle systému hodnocení
- pochvala před ostatními dětmi ve skupině
- prominutí výchovných opatření
- mimořádná návštěva kina, divadla
- návštěva tanečního kurzu
- získání řidičského opatření
- návštěva plesů, diskoték
- osobní vycházka
- obdržet věcnou odměnu z prostředků dětského domova
- účast na zahraničním zájezdu školy, domova
- účast na akcích pořádaných jinými domovy, organizací
- účast na prázdninových akcích

Dítě dětského domova má zejména tyto povinnosti:

- dodržovat ustanovení vnitřního řádu
- dodržovat režim dne
- svědomitě vykonávat přikázanou práci
- svědomitě se připravovat na vyučování
- dodržovat zásady slušného chování při vystupování jak v domě, tak i na veřejnosti
- pečovat o své zdraví, dodržovat pokyny lékařů, pracovníků dětského domova
- mládež do 18 let: dodržovat zákaz pití alkoholu
- dodržovat bezpečnostní a protipožární opatření
- řádně pečovat o majetek dětského domova, neničit jej a svým chováním i zabránit v jeho ničení někým jiným
- udržovat pořádek ve všech prostorách dětského domova
- řádně pečovat o prádlo, oděv, obuv, učebnice, školní potřeby a pomůcky
- neplýtvat vodou a elektrickou energií

Dítě, které porušilo některou ze svých povinností, může být uděleno následující opatření ve výchově:

- ústní napomenutí
- zákaz televize či videa
- snížení kapesného v rozsahu stanoveného zákon 383/2005 Sb.
- omezeno nebo zakázáno trávení volného času mimo zařízení v rozsahu stanoveném vnitřním řádem
- odňata možnost zúčastnit se mimořádných akcí dětského domova (Vnitřní řád 2016: Dětský domov a Školní jídelna Sázava).

VÝZKUMNÁ ČÁST

V praktické části bakalářské práce jsem zvolila kvalitativní šetření. Výzkumné šetření bylo provedeno v Dětském domově a Školní jídelně Sázava.

Prostřednictvím tohoto šetření bych chtěla odhalit konkrétní příklad adaptace dětí na nové prostředí v dětském domově. Dále pak zjistit, jaké faktory jsou pro adaptaci dětí nejpodstatnější, jakou úlohu hraje v průběhu adaptace dětí jejich biologická rodina, jak konkrétně se děti začleňují do nového neznámého prostředí domova, a jak na tuto problematiku pohlížejí vychovatelé tohoto domova.

4 CÍL, METODA, REALIZACE A ÚČASTNÍCI VÝZKUMU

4.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je popsat proces adaptace dětí na život v dětském domově na základě rozhovorů s vychovateli, pozorováním vybraných dětí a obsahové analýzy dokumentů. Zajímá mě, jak konkrétně se děti začleňují do kolektivu dětského domova, a především do své rodinné skupiny. Jak a čím konkrétně pomáhají dětem s adaptací samotní vychovatelé a zjistit, jaké faktory při jejich adaptaci hrají tu největší roli.

4.2 Výzkumné otázky

Stanoveny byly tři výzkumné otázky, které se samotného adaptačního procesu týkají. Jedná se o tři různá témata, kterými jsem se zabývala v rozhovorech s vychovateli.

- Jak konkrétně probíhají první dny dítěte právě umístěného do dětského domova?
- Jakou úlohu hraje v procesu adaptace dítěte jeho biologická rodina?
- Jaké podstatné faktory pomáhají dětem s adaptací na nové neznámé prostředí dětského domova?

4.3 Metoda výzkumu a sběr dat

Výzkumná část bakalářské práce je založena na kvalitativním výzkumu. Ten jsem zvolila především proto, že mi na tuto problematiku pomohl pohlížet podrobněji.

Výzkum byl proveden za pomoci metody interview s vychovateli v Dětském domově a ŠJ Sázava a pomocí metody pozorování konkrétního případu adaptace čtyř nově příchozích sourozenců do tohoto zařízení. Využila jsme rovněž obsahovou analýzu dokumentů zařízení. Tento typ výzkumného šetření jsem zvolila právě pro jeho výhody, které spočívají v podrobném popisu v přirozeném prostředí, zaznamenávání projevů chování či jednání nejen dětí, ale také samotných vychovatelů a dalšího možného dotazování v případě nejasností v rozhovorech s vychovateli. „*Jde o to do hloubky a kontextuálně zakotveně prozkoumat určitý široce definovaný jev a přinést o něm maximální množství informací*“ (Švaříček, Šedřová 2007: 24).

Na základě pozorování a analýzy dokumentů jsme vytvořila případové studie dětí. Případová studie popisuje jeden nebo několik málo případů, detailně je zkoumá a usiluje o jejich komplexní porozumění v přirozeném prostředí. Využívá více informačních zdrojů a veškeré dostupné metody sběru dat (tamtéž: 96-99).

4.3.1 Interview

Hlavními výhodami interview je, že lze zaznamenat i skutečnosti, které se už staly, a které při samotném pozorování nezjistíme a taktéž dovoluje výzkumníkovi kontrolu situace při sběru dat. Dotazování s sebou nese ale i určité nevýhody a omezení, jako jsou nepřímé a filtrované informace od účastníka výzkumu či možnost zkuslení daných informací (Hendl 2008).

Interview mi poskytlo celkem šest vychovatelů. Všechny rozhovory probíhaly přímo v dětském domově, přičemž každý z nich trval přibližně 45 – 60 minut. Přesnou metodou tohoto výzkumného šetření je strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami.

Tento typ rozhovoru se skládá z otevřených, pečlivě formulovaných otázek, na které účastníci výzkumu odpovídali. Rozhodla jsem se pro něj především z toho důvodu, že je možné nahlížet na dané téma dle názorů a postojů jednotlivých účastníků výzkumu a umožňuje jim naprostou svobodu obsahu i formy odpovědí. (Hendl 2008).

Tyto otázky se skládají ze sedmi témat, přičemž každá z nich obsahuje několik podotázek, které se právě daného problému týkají. Otázky jsem měla předem připravené a stanovené, ovšem snažila jsem se, v případě nejasností, dotazovat na konkrétní případy, se kterými se setkali, reagovat na jejich myšlenky pokládáním doplňujících otázek apod. Tento typ rozhovoru mi umožnil pohlížet na tuto problematiku očima jednotlivých účastníků výzkumu.

Každý rozhovor jsem nahrávala a zvolila jsem doslovnou transkripci bez stylistických oprav (viz příloha A), která mi umožnila detailněji zachytit podněty a podrobně vyhodnotit výsledky mého šetření.

Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami pro účastníky výzkumu

1) *Jak probíhá prvotní přivítání dítěte do tohoto domova?*

a. *Kdo s novým dítětem přichází do dětského domova, a kdo si ho „přebírá“?*

- b. *Jsou přítomni všichni vychovatelé včetně paní ředitelky, nebo jen vychovatel, co právě „slouží“?*
 - c. *Máte určité pokyny nebo program, jak dítě uvítat, či je to čistá improvizace, která vzplane z dané situace?*
 - d. *Jsou přítomny i ostatní děti, nebo se s nimi seznamuje postupně (internát, škola, apod.)?*
 - e. *Připravujete na příchod nového člena i ostatní děti (představování se, naplánovaný program s novým dítětem a všemi dětmi)?*
- 2) *Jakým způsobem probíhá umisťování dítěte do správné „rodinky“ či skupiny?*
- a. *Jaký je obvyklý postup umisťování dítěte do „rodinky“ (diagnostika - před X po příchodu)?*
 - b. *Kdo všechno se podílí na umisťování dítěte do „rodinky“?*
 - c. *A kdo mívá poslední rozhodující slovo (ředitelka X psycholog X vychovatel)?*
 - d. *Jaké faktory jsou rozhodující pro umístění dítěte do správné „rodinky“, či skupiny (osobnost, povaha, diagnostika, „příběh“, se kterým dítě přichází)?*
 - e. *Jaký je účinek umístění dítěte do správné „rodinky“, či skupiny?*
 - f. *Jaký má vliv kapacita dětí na adaptaci jedince?*
- 3) *Jak probíhají první hodiny po příchodu dítěte do toho domova?*
- a. *Kdo dítě provází v jeho novém domově - ukazuje jeho nový pokoj, postel?*
 - b. *Jakým způsobem se snažíte dítě zapojit do nového kolektivu?*
 - c. *Jak pak dále probíhá takový den? (seznamování se s ostatními dětmi, s personálem, výběr místa u stolu, apod.)*
 - d. *Jakým způsobem přijímají děti právě umístěné do dětského domova nový řád a nový způsob života?*
- 4) *Jakým způsobem dítě reaguje na změnu školy?*
- a. *Kdo ho doprovází do školy první den?*
 - b. *Jak děti obvykle reagují na tuto změnu?*
- 5) *Jaký vliv mají na adaptaci dětí pravidelné víkendové návštěvy/pobyty u biologických rodičů či prarodičů, pokud jsou povoleny?*
- a. *Jak dítě obvykle reaguje, když se dozví, že za ním přijedou jeho biologičtí rodiče/že pojedou za svými rodiči?*
 - b. *Chovají se děti určitým způsobem odlišně po odchodu této návštěvy?*
 - c. *Jakým způsobem může dítě v adaptační fázi reagovat na návštěvy biologických rodičů druhých dětí, když za ním samotným nikdo nejezdí?*

- d. *Pozorujete určité změny v chování dětí, které přijedou z víkendového pobytu od svých rodičů?
Pokud ano, jaký?*
- 6) *Zapojují se sourozenci do kolektivu lépe či nikoliv?*
- a. *Jaký má vliv příchod dítěte do dětského domova s jeho sourozencem na jeho adaptaci?*
- b. *Myslíte si, že má vliv vztah sourozenců na jejich individuální adaptaci?
Pokud ano, jaký?*
- c. *Jsou sourozenci při adaptaci „vázáni“ spíše na sebe, nebo se začleňují do kolektivu? (dle věku, zájmů)*
- 7) *Jakým způsobem může ovlivnit adaptaci dítěte příčina jeho příchodu?*
- a. *Je důležité, s jakým „životním příběhem“ dítě do dětského domova přichází?
Pokud ano, proč?*
- b. *Vědí ostatní děti, alespoň přibližně, z jakého důvodu nové dítě do dětského domova přichází?*

4.3.1.1 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek tvořilo celkem 6 účastníků výzkumu. Jimi byly denní vychovatelé Dětského domova a ŠJ Sázava s různě dlouhou praxí a působivostí v tomto domově.

Základní informace o účastnících výzkumu:

Účastník výzkumu 1

Dosažené vzdělání: Střední pedagogická škola, 4 semestry Speciální pedagogiky pro učitele na Karlově Univerzitě

Délka praxe v oboru: celková praxe 40 let, v DD a ŠJ Sázava 17 let

Účastník výzkumu 2

Dosažené vzdělání: Střední pedagogická škola, Gymnázium Benešov – všeobecné, 4 semestry Speciální pedagogiky pro učitele na Karlově Univerzitě

Délka praxe v oboru: celková praxe 35 let, v DD a ŠJ Sázava 35 let

Účastník výzkumu 3

Dosažené vzdělání: Střední zdravotnická škola, Kurz Asistenta pedagoga, plánovaný nástup na Speciální pedagogiku od září 2017

Délka praxe v oboru: celková 7 praxe let, v DD a ŠJ Sázava 6 měsíců denní vychovatel/7let noční vychovatel

Účastník výzkumu 4

Dosažené vzdělání: Vysokoškolské vzdělání Karlova Univerzita, 4 semestry Speciální pedagogiky pro učitele na Karlově Univerzitě

Délka praxe v oboru: celková praxe 32 let, v DD a ŠJ Sázava 24 let

Účastník výzkumu 5

Dosažené vzdělání: Vysoká škola sociální pedagogiky

Délka praxe v oboru: celková praxe 5 let, v DD a ŠJ Sázava 4 roky

Účastník výzkumu 6

Dosažené vzdělání: dokončuje studium Speciální pedagogiky na Karlově Univerzitě, Vychovatelství Univerzita Karlova

Délka praxe v oboru: celková praxe 3 roky, v DD a ŠJ Sázava 2 let

4.3.2 Pozorování

Tento způsob provedení výzkumu mi pomohl pohlédnout na konkrétní případ adaptačního procesu čtyř sourozenců – Lucie, Eliška, Tomáš a Martin, kteří byli umístěni do Dětského domova a ŠJ Sázava. Stala jsem se zúčastněným pozorovatelem, snažila jsem se získat a zachytit chování těchto jedinců v rodinné skupině. V rámci výzkumu byla zachována anonymita účastníků, byla jim změněna jména a údaje, které by moly vést k jejich identifikaci. Výzkum probíhal ve spolupráci s vedením i zaměstnanci dětského domova.

Při zúčastněném pozorování výzkumník sleduje studované jevy v jejich přirozeném prostředí a sám se účastní dění v dané sociální situaci. Pozorovatel se snaží zaznamenat hloubkový popis a analýzu jedince či skupiny, snaží se získat co nejvíce informací o tom, co lidé dělají nebo říkají, kdy a kde se věci dějí a proč (Švaříček, Šed'ová 2007).

Pozorování jsem rozdělila do dvou částí:

- Pozorování vlastní (listopad – únor)
- Zápisy z pozorování kmenových vychovatelů (září – říjen) – obsahová analýza dokumentů

Vlastní pozorování jsem prováděla vždy několik dní v každém z měsíců (listopad, prosinec, leden, únor). Popřípadě jsem doplňovala informace skrze záznamy adaptační fáze těchto sourozenců, které vychovatelé zaznamenávají. Jsou jimi různé postřehy a důležité události ve změnách chování apod., jelikož se každý den při adaptaci dětí dějí důležité události, u kterých jsem nebyla vždy přítomna. Vlastní pozorování probíhalo přibližně 36 hodin v měsíci. Neměla jsem přesně stanovené dny v týdnu, kdy budu do domova docházet, spíše se to odvíjelo od mé časové flexibility a po dohodě s paní ředitelkou tohoto domova.

Po příchodu do domova jsem se pozdravila s dětmi a usedla nejčastěji na pec, která se nachází u hlavních dveří této rodinné skupiny a mohla jsem tak pozorovat zpozvdálí. Snažila jsem se být nenápadná a případné dotazy jsem s vychovatelem řešila až po ukončení pozorování. S sebou jsem vždy měla záznamy adaptační fáze vychovatelů, do kterých jsem nahlížela. Vedla jsem si pozorovací arch, ale nestanovila jsem si předem žádná kritéria, ve výzkumu jsem se držela výzkumných otázek. Ručně jsem zapisovala své postřehy, to co děti říkaly, jak se chovaly k ostatním dětem na rodinné skupině, jakým způsobem s nimi mluvili vychovatelé a jak se k sobě sourozenci chovaly navzájem.

4.3.2.1 Obsahová analýza dokumentů

Zápisy z pozorování kmenových vychovatelů jsem byla nucena využít, vzhledem k nepřítomnosti a nezapočatého výzkumného šetření v prvních dvou měsících adaptace tohoto konkrétního případu. Prováděla jsem analýzu záznamů z pozorování vychovatelů, kde jsou zapisovány denní postřehy o každém z dětí, taktéž i měsíční záznamy. Je nutné poznamenat, že tato pozorování mohou být subjektivní, ovlivněná pozorovatelem a jeho zkušenostmi či úsudkem. Jak uvádí Hendl (2008: 388), obsahová analýza je „*analýza dokumentů a testů s cílem rozkrýt jejich vlastnosti s ohledem na položenou otázku*“. Vychovatelé byly ochotni během mého pozorování nastínit mi detailněji situace, které se odehrály v mé nepřítomnosti v měsíci září a říjnu, podávali mi důležité informace ohledně chování dětí, změn v jejich chování, jak reagovaly na určité podněty dříve a nyní apod.

5 VÝSLEDKY VÝZKUMU

5.1 Interpretace výsledků výzkumného šetření – interview s vychovateli

Pro získání odpovědí na výzkumné otázky a pro přehlednost jsem vytvořila následující kategorie, které jsou pro šetření stěžejní:

- adaptace sourozenců
- faktory adaptačního procesu
- věk dětí a jejich adaptace
- vliv návštěv a víkendových pobytů u biologických rodičů.

Adaptace sourozenců

Všichni mí účastníci výzkumu, kromě jednoho, se shodli na tom, že je pro dítě snazší adaptovat se na nové prostředí domova, pokud přichází se svými sourozenci, mají totiž v novém neznámém prostředí někoho, koho znají a o koho se mohou opřít, např.:

- *„Asi se lépe adaptují, jelikož vidí toho blízkého člověka vedle sebe. S celou tou adaptací se smiřují líp, není to pro ně tak traumatizující, to dítě to tak nebere, pokud by bylo odtržené od sestry třeba, tak to bude snášet hůř, celou tu adaptaci.“*

Ovšem objevil se zde i jiný názor, jeden z mých účastníků výzkumu zastává ten názor, že pokud dítě přichází do dětského domova se sourozenci, obtížněji se zapojuje do kolektivu celé rodinné skupiny právě proto, že nevyhledává společnost ostatních dětí, jelikož zde má již někoho, koho zná a tak jeho adaptační fáze trvá poměrně déle, než u dětí, které přicházejí do dětského domova bez sourozence, samotné.

- *„Většinou se sourozenci zapojují hůř, jelikož jsou sami jen pro sebe, a do kolektivu rodinky je problematické je zapojit.“*

Vychovatelé tohoto domova pohlíží na tuto problematiku dosti podobně, ovšem občas dodávají, že záleží také na osobnosti dítěte, že je to velice individuální, na individuální adaptaci dítěte má vliv i vztah sourozenců, i jejich věk, mladší děti se do nového kolektivu rodinné skupiny zapojují zpravidla mnohem rychleji, než děti v pubescentním věku.

- *„Je to velice individuální, protože záleží na povaze. Třeba teď sourozenci A. nebyly moc spolu, ale třeba u nich nebyly vztahy dobré, z toho Klokánku, jedna z nich byla v dětském centru, všichni spolu byli až pořádně tady. Až teď jsou tu sobě blízko, starší se starají o ty mladší a respektují se navzájem jako sourozenci. Ale zase je to individuální, obecná pravidla se tomu nedají dát, někdo je víc lítostivý, někdo zase*

vzteklý, někdo to bude držet v sobě – každé dítě se projevuje jinak, záleží na osobnosti dítěte. Třeba O. každý večer brečel a já u něho seděla, ale to bylo pouze v tom, že otec shromažďoval bordel – rodiče mu dávali lásku – je to rozdíl, pokud je dítě týrané, tam tu lásku nemá a potom jí nevyžaduje.“

Faktory adaptačního procesu

Odpovědi ohledně aspektů, které ovlivňují adaptaci dítěte, jsou opět velice podobné. Mí účastníci výzkumu uváděli, že záleží na mnoha aspektech, jako je věk dítěte, jeho osobnost, povaha, ale především „příběh“, se kterým dítě do dětského domova přichází. Právě to ovlivňuje jeho další chování, prožívání a projevy v domově. Je zřejmé, že záleží na mnoha aspektech, které hrají roli při adaptačním procesu dítěte, ovšem „příběh“ účastníci výzkumu často vytyčovaly nad ostatní faktory.

- *„To je důležité, protože každé dítě se potom chová jinak. Některé dítě je takové, že se mu stýská, jelikož rodiče mu dávali lásku, ale třeba jen z finančních důvodů se nebyli schopni o něj postarat. Opakem je pak třeba dítě týrané, které si třeba doopravdy na tu matku vzpomene málokdy, mají takovou hroší kůži. Ale zase výjimka potvrzuje pravidlo. Když děti k nám získají důvěru, tak se prostě otevřou a zjistíme, že se nám to dítě rozbřečí, i když působí, že ho nic nerozhází.“*
- *„Zcela určitě, záleží především na tom, jaký životní příběh má, jak je v podstatě poškozené v rámci životního příběhu a velkou roli tam hraje věk.“*
- Bez ohledu na to, z jakých důvodů dítě do dětského domova přichází, se vychovatelé tohoto dětského domova snaží dítě zapojit do nejrůznějších společných her na rodince a pořádají velice účinné večerní sezení, při kterém se děti neuvěřitelně otevírají a jsou schopné o svých pocitech a problémem hovořit nejen s vychovateli, ale i s ostatními dětmi. *„... takové společné rozhovory – s dětmi si sedneme a vyprávíme o sobě něco zajímavého, hlavně, aby to bylo nenucené. Děti navzájem o sobě mluví, ale řeknou pouze to, co chtějí – co mají rády, zážitky z prázdnin, výlety, a podobně. Hodně se děti otevírají, když uděláme tento rozhovor večer, v klidu, při svíčkách, děti se rozmluví a natolik se ta atmosféra uvolní - nebylo možné je zastavit, jeden přes druhého vypráví o tom, co prožily. Vzpomínají na zážitky u moře, na horách a tak.“*

Věk dětí a jejich adaptace

Zde se opět všichni mí účastníci výzkumu shodli na jednoznačné odpovědi:

- „... Ty malé děti jsou vůbec přizpůsobivější, ve všem, ty starší žily moc dlouho v tom špatném prostředí, děti se tak do těch sedmi let lépe vychovávají, co nepochytily do sedmi let, se pak špatně předělává. Výchova je prostě nejdůležitější v tom dětství.“

Dle získaných odpovědí od účastníků výzkumu je jasné, že mladší děti se do nového kolektivu dětí v dětském domově zapojují výrazně rychleji než děti, které v nefungující rodině strávily příliš mnoho času, ovšem je to ale individuální.

- „... Malé děti se rychle přizpůsobují a řád si osvojí velmi rychle. Když přijde dítě v pubertě, třeba i děti z ulice, ty mají problémy se čemukoliv přizpůsobit – režimu, programu...“

Vliv návštěv a víkendových pobytů u biologických rodičů

V této kategorii se odpovědi na konkrétní otázky lišily ze všech nejvíce. Reakce dětí jsou ale vždy stejné, děti se velice těší na své rodiče, vypráví o nich. Tyto návštěvy biologických rodičů či víkendové pobyty u nich jsou ale pro děti zpravidla „nevhodné“. Většina dětí mívá po těchto návštěvách nebo víkendových pobytech výrazné změny v chování, bývají často rozhozené a nejsou schopné se navrátit do „kolejí“ řádu domova. Objevují se zde odpovědi typu:

- „Jsou vidět určité změny – děti jsou smutné, rodiče jim totiž většinou naslibují, jak si je vezmou domů, a pak samozřejmě nakonec nevezmou, a děti zase čekají, kdy už konečně rodiče zase přijedou na návštěvu. Jsou ale i takoví rodiče, kteří se vůbec neukáží.“
- „... Některým je to líto, brečí, některé jsou zamlklé, některé děti to prožívají tak, že se jdou ještě potulit k tetě. Některé jsou naštvané, že my můžeme za to, že tam jsou... Vybíjejí si takovou tu vnitřní lítost. Některé děti na to zase nereagují.“
- „Chovají se odlišně, to se ale odvíjí od druhu toho návštěvy. Většinou mají rozhozenou psychiku- jsou roztěkané, rozhozené.“

Je zřejmé, že určitý negativní vliv to na děti má, ovšem odepřít jim je nelze. Je to velice sporné, jelikož děti pobývající v domově čekají na sanaci rodiny, avšak ta ve většině případů, tohoto konkrétního domova, neproběhne a biologičtí rodiče těchto dětí mají, dle mého názoru a výpovědí mých účastníků výzkumu, negativní vliv na jejich adaptaci na život v dětském domově.

- „...ti biologičtí rodiče nemají většinou žádný řád, pak přijedou sem, a musí zase naskočit na řád domova, tady je občas problém.“

Velice mě zaskočila odpověď jedné z mých účastnic výzkumu na otázku, zda pozoruje určité změny v chování po víkendovém pobytu u biologických rodičů:

- „*Jsou roztržité, nevyrovnané, někdy velmi nespokojené, někdy bohužel špinavé a smradlavé, třeba si s sebou přinesou zavšivené zvíře či jsou pozitivní na marihuanu. Některé zase vidí sex rodičů, jak rodiče před nimi provádí sex.*“

V tomto případě, si myslím, že rodičům by se mělo soudně zabránit stýkat se se svými dětmi, jelikož takové chování a zacházení s dětmi, může mít na jejich zdravý vývoj velké negativní následky.

5.2 Interpretace výsledků výzkumného šetření – pozorování a analýza dokumentů

Případové studie dětí

Lucie

Věk: 2 a půl roku

Září

Vychovatelé uvádějí, že Lucka je velmi šikovná, veselá, hravá, zvědavá, společenská, kamarádská, průbojná a umíněná a není příliš mazlivá. Motorické schopnosti má v pásmu průměru až v lehkém nadprůměru. Před každým večerním uspáváním brečela a vztekala se, budila se často ze spaní. Vztekem a pláčem si vynucovala všechny svoje potřeby a přání.

Podle vychovatelů byla Lucka po příchodu velmi rozmazlená, což při rozhovoru přiznaly i zaměstnanci z dětského centra. Sami nebyli dostatečně důslední a v různých věcech povolovali nároky. Důvodem byla jejich radost z pokroků, které Lucka dělala, byla totiž silně zdravotně a sociálně zanedbaná. Ta si na tento způsob výchovy velmi rychle zvykla, proto si některé věci začala často vynucovat pláčem a vztekáním se. Krátce před odjezdem do dětského domova začala Lucka chodit a mluvit (v 25 měsících). Z dětského centra přijela s plenami, neuměla chodit na nočník, měla problém s koordinací.

Od začátku pobytu v dětském domově byla veselá a rozpustilá. Velmi rychle se adaptovala do kolektivu. Postupně se seznamovala s ostatními sourozenci, se kterými dosud nebyla v kontaktu. Otec si nebral nikdy děti na víkendové pobyty dohromady, vždy jen jednotlivě a Lucku vždy navštěvoval jen v dětském centru.

Lucka neměla v podstatě žádnou slovní zásobu, pouze breptala. Chůzi má stále nejistou, neohrabanou.

Říjen

Zlepšila se i její slovní zásoba. Už poznává všechny zaměstnance. Rozeznává cizí osoby a zaměstnance dětského domova. Zřetelně již říká krátká slova jako například teta, táta, papat, apod.

Sourozenci navazují oboustranně vztahy, hrají si, ale často jí Martin i Tomáš ubližují, bijí a berou jí hračky. Z její strany probíhá kontakt bezproblémově. Starší sourozenci (Martin a Eliška) zpočátku neví, jak se k ní mají chovat. Vychovatelky i děti na rodince je učí, jak jí mají pomáhat a hrát si s ní. Lépe si s ní dokáží hrát ostatní děti na rodince než vlastní sourozenci (pochovat jí, přebalit).

Stejně jako v září má Lucka problém s chozením na nočník, pláče, odmítá ho.

Listopad

Zlepšují se vztahy se sourozenci, především se zlepšil vztah s její sestrou Eliškou, se kterou sdílí pokoj – Eliška jí často čte pohádky, hraje si s ní, pomáhá jí při oblékání, apod. Nejsou už tak časté konflikty s ostatními sourozenci. Vychovatelky se snaží děti stmelit různými společnými hry, společnými vycházkami, čištěním zoubků, česáním apod. Ostatní děti mají Lucku v oblibě, jelikož je nejmladší, rády se o ni starají a pomáhají jí s nejrůznějšími úkony – pomáhají jí oblékat, česat, apod.

Některé věci si vynucuje křikem (např. když něco chce, nebo chce jít ven, chce hračku, se kterou si hraje jiné dítě atd.), a pokud vychovatelka zvýší hlas a napomene ji, křičí ještě více.

Při návštěvách babičky k ní vůbec nechce, pláče a vzteká se, často natahuje ruce k vychovatelce, aby se pochovala u ní, k babičce se rozhodně ani nepřibližuje, i když jí babička láká na hračky. Pláče, když se s ní chtěla babička mazlit a utíká pryč. Lucka se často po návštěvách v noci budí, třeba i 3x až 5x za noc, pláče a vykřikuje ze spaní.

Lucka si postupně zvyká chodit na nočník – vychovatelé se snaží Lucku na nočníku zabavit, aby to probíhalo formou hry a aby se jí to začalo líbit (obrázková knížka, papír a

pastelka), jelikož si odmítala na nočník vůbec sednout – děti jí tleskaly, a Lucka z toho měla radost a zároveň srandu. Občas si na něj sedla bez problémů, ale občas opět plakala už jen tehdy, když vychovatelka nočník nesla. Velice se jí líbí večerní koupání ve vaně s pěnou, tam ji hraje – když vychovatel řekne, že se jdou koupat, utíká, aby byla v koupelně první, a snaží se svléknout.

Prosinec

Zlepšení v motorice a řečovém projevu – velice se jí líbí zpívání s ostatními dětmi, různé básničky, začala lépe chodit, apod.

Vzteká se už méně a začíná chápat, že si nic vztekáním nevynutí, pokud jí vychovatel řekne „to nemůžeš“, už chápe, co to slovo znamená.

Častěji si sedá na nočník, mizí u toho křik a vztekání. Velice dobře ovládá sebeobsluhu u jídla, dokáže si říct, že má hlad nebo žízeň.

Vánoce strávily všechny děti u otce, přijely plné zážitků a vypravovaly o otci, ukazovaly ostatním dětem dárky a celkově působily spokojeně.

Leden

Vzteká se minimálně, ví, že si nic pláčem a vztekáním nevynutí. Pěkně si hraje s ostatními dětmi – ráda s ostatními dětmi sedá u stolu, když se učí, a napodobuje ostatní děti – chce také tužku a papír.

Každý večer chodí za svými sourozenci a dává jim pusu na dobrou noc. Když ostatní děti přicházejí ze školy, Lucka je vítá a běží jim naproti, ostatní děti jí to opětvují, mají ji velice rády.

Pokud přijede babička, nechodí se k ní mazlit, ale chodí se mazlit k pouze k vychovatelkám. Po návštěvě babičky je vždy ukřičená a celkově rozhozená – neposlouchá, špatně usíná.

Už si sama říká o nočník a zejména od druhé poloviny ledna si pro nočník chodí i sama. Přes den je úplně bez plen, dostává je pouze na noc.

Matka má od tohoto měsíce zákaz přibližovat se ke svým nezletilým dětem, určené v předběžném opatření. Dětem bylo vysvětleno, proč k nim matka nemůže – chovala se špatně, a proto se s ní nemohou stýkat. Děti neplakaly, při sdělení jsem nepozorovala žádné větší reakce.

Únor

Začíná rozeznávat barvy, uchopovat tužku a s ostatními dětmi na rodince si prohlíží knížky, ráda si nechává od dětí vypravovat, co je v knížkách za obrázky, opakuje po nich názvy zvířátek, barev apod. Má smysl pro hudbu a tanec – velice ráda tančí s ostatními dětmi, zpívá. Líbí se jí dětské říkanky a písničky. Ráda poslouchá pohádky (již od samého začátku), ale nyní si je i dokáže broukat. Umí dětské říkanky a pořekadla (kolo kolo mlýnské, paci paci pacičky apod.), které ji učí vychovatelky, ale i ostatní děti. Hezky si hraje se svým sourozencem Tomášem, už si tolik neubližují. Začíná dohromady dávat jednoduché věty a rozšiřuje se jí slovní zásoba.

Zná jednotlivé části svého těla a s pomocí se dokáže obléknout a svléknout a ví, kde oblečení najde – při tom jí rády pomáhají i děti na rodince.

Oblíbila si sezení v kuchyni u jedné židle, na kterou jí ostatní děti už nesedají, pokud si tam nějaké dítě sedne, ostatní ho upozorňují, že je to židle Kačenky.

Tomáš

Věk: 4 roky

Září

Tomáš přijel do domova v doprovodu sociální pracovníce spolu se svými sourozenci Martinem a Eliškou. Vychovatelé uvádí, že Tomáš je mazlivý, čiperný, hravý, extrovertní, dominantní, ale také náladový, vzteklý až hysterický a trucovitý. Tomáš má stále tendence prosazovat si svou. Bere ostatním dětem hračky, nechce je vrátit – nezná slovo ne. Není zvyklý na zákazy, určitý řád ani režim. Z počátku měl velké problémy s usínáním. V Klokánku spoustu času trávil s Martinem, který ho bohužel bil a dával mu špatný příklad.

Byl zvyklý na pleny, nechtěl chodit na záchod. Ve školce byl zpočátku plachý a zamlklý. Po návštěvách matky se několikrát ve školce počůral, pokakal, plival po dětech a

pokousal holčičku do tváře. Při návštěvách matky k ní nechtěl jít, držel se vychovatele. Několikrát se počůral a pokakal i na rodince. Má velmi opožděný vývoj řeči.

Říjen

Oproti září se v jeho chování některé věci vystupňovaly. Je více agresivní a hrubý, nejen na ostatní děti, ale zejména na Martina a Lucku, kterým bere hračky, tahá je za vlasy, štípe je apod.

Stále je po návštěvách matky a babičky rozhozený, špatně usíná, v noci se často budí a počůrává se.

Věci si vynucuje křikem a pláčem, popřípadě hrubou silou. Je velice umíněný a vztekly nejen na své sourozence, ostatní děti, ale i na vychovatele.

Odbourány pleny, chodí postupně sám na záchod. Pleny dostává občas na noc, aby byl motivovaný, dostává drobné odměny za chození na záchod, například bonbón.

Listopad

Pošťuchuje a provokuje i děti v kolektivu – rozkopává jim stavebnici, bere jim tužky z rukou, kope je apod. – je celkově dosti agresivní na ostatní děti a nevydrží u jakékoliv činnosti dlouho, oproti Luce odmítá říkat říkanky, básničky a před spaním nechce číst pohádky – vzteká se a křičí „nechci, nechci“.

Později mírné zlepšení v chování – začíná chápat, že křikem a vztekáním si ničeho nedocílí – občas poprosí, pokud ho k tomu vychovatel vyzve.

Zlepšení sebeobslužných návyků (oblékání, čištění zubů apod.) Začíná se rozpovídat, sice mu není příliš rozumět, ale snaží se mluvit.

Přes noc i přes den je již bez plen, stále před spaním nechce číst pohádky, ale řekne si o pusu na čelo a pohlazení.

Prosinec

Tomáš se začal trochu rýpat v jídle a postupem času se jeho stravovací návyky opět upravily, ovšem oproti Kačence stále zaostává. U jídla nevydrží chvíli sedět v klidu, neustále se vrtí.

Postupně už ví, jak se chovat k ostatním dětem. Už rozlišuje, co si ke komu může dovolit, co je špatné a dobré chování, tedy co se smí, a co se nesmí.

Ve školce se někdy s dětmi přátelí, někdy se s nimi hádá a je na ně zlý – kouše je, štípe. Většinou toto jeho chování souvisí s návštěvou matky nebo babičky, stane se jen výjimečně, že se takto chová, i když žádná návštěva neproběhla.

Opakuje slova, snaží se lépe mluvit. Postupně se mu zlepšuje slovní zásoba, opakuje slova, ovšem stále špatně vyslovuje, ale velice se snaží, především se přidává k Lucce – básničky, písničky, sám nikoliv – vychovatelé se snaží naučit Tomáše básničku na besídku do školky, ten odmítá a nakonec se ji vůbec nenaučil, nebyl schopný udržet pozornost při učení této básničky.

Vánoce strávily všechny děti u otce, přijely plné zážitků a vypravovaly o otci, ukazovaly ostatním dětem dárky a celkově působily spokojeně.

Leden

Zlepšení v řečových dovednostech – snaží se skládat věty, ale výslovnost je stále špatná.

Dětem v domově ani ve školce neubližuje, ví, že se to nesmí a že je to špatné. Hezky si umí hrát s ostatními dětmi, především s Luckou – velice dobře se zabaví u nových hraček, které dostaly k Vánocům, všem ostatním dětem je ukazují a chtějí, aby si hrály s nimi.

Zlepšení i v oblasti samoobsluhy, udržení pozornosti (při hrají, u činnosti).

Matka má od tohoto měsíce zákaz přibližovat se ke svým nezletilým dětem, určené v předběžném opatření. Dětem bylo vysvětleno, proč k nim matka nemůže – chovala se špatně, a proto se s ní nemohou stýkat. Děti neplakaly, při sdělení jsem nepozorovala žádné větší reakce.

Únor

Zlepšená motorika – rád si hraje s kostkami nebo si prohlíží knížku. Snaží se malovat a zkoušet si i různé další činnosti. Rád poslouchá pohádky společně se svou sestrou. Vybírá si hračku, se kterou si vyhraje už celkem dlouho. Neodpovídá od činností, dokáže se sám zabavit.

Je nutné všechny činnosti s ním okomentovat, aby opakoval slova (při koupání – myjeme ruku, nohu, ...) Při jeho řečovém projevu je jeho výslovnost stále velice špatná, ale při individuálním přístupu, kdy opakuje slova po vychovateli, mluví srozumitelně.

Umí se oblékat téměř bez pomoci vychovatele, a snaží se skládat oblečení.

Eliška

Věk: 7 let

Září

Eliška přijela v doprovodu sociální pracovníce s ostatními sourozenci Tomášem a Vítkem.

Vychovatelé ji charakterizují jako hravou, zručnou, pracovitou, pečlivou, ctižádostivou, zvědavou, důvtipnou, mazlivou, samostatnou, tichou, introvertní, ale také mazanou a urážlivou. Má výbornou sociální inteligenci, je výtvarně a hudebně nadaná.

Ze všech sourozenců se Eliška do nového kolektivu adaptovala nejlépe, alespoň navenek – je nečitelná. Ihned po příchodu se dokázala zapojit do hry s ostatními dětmi, ale hodně času tráví ve svém pokoji, kde si čte nebo hraje sama. Není zvyklá na žádný řád a pravidla. Často používá slova „mě se nechce, to dělat nebudu“, když se po ní vyžadují povinnosti (jako například učení). U Elišky je spaní od začátku v pořádku.

Říjen

Při návštěvách babičky i matky se nějak zvláště neprojevuje. Většinou za nimi sama nejde. Hraje si často někde v ústraní. Chodí se mazlit zejména k vychovatelkám, i když je na návštěvě babička nebo matka.

Řídí se podle svého režimu a zásadně si nikým z okolí nenechá svůj režim rozrušovat ani vyrušovat. Začíná postupně navazovat lepší kontakt se svými sourozenci, zvláště k Lucce. Jako první ze sourozenců se naučila, jak se správně chovat k Lucce – odezírala postupně od vychovatelů správné chování.

Listopad

Bez výrazných změn oproti měsíci říjen. Se svými sourozenci, především s Luckou, ale i ostatními dětmi na skupině si hraje bez problémů, dokáže mladší děti zabavit, krát si s nimi, není lakomá – ráda se s nimi rozdělí o hračky, dbá na to, aby dělení bylo spravedlivé.

Vzhledem k jejímu pohybovému nadání byla zapsaná od října na atletiku, doposud bojkotovala veškeré kroužky, vylouvala se, ale nyní již na všechny kroužky chodí ráda a těší se na kamarády.

Prosinec

Těší se moc na Vánoce a Ježíška, také na pobyt u tatínka.

Eliška postupně odbourává nechuť k povinnostem na rodince, k běžným domácím pracím a k učení – plní služby bez odmlouvání, naučila se chápat režim dne v domově, při příchodu ze školy si umyje ruce, převlékne, složí si věci se a jde si napsat úkoly, apod.

Eliška je velmi tajemná. Na povrch vypadá pohodově, klidná, ale uvnitř tomu, tak zřejmě nebude – oproti ostatním dětem se neprojevuje, především emočně, s ničím se nesvěřuje. Od října dochází na diagnostiku k paní psycholožce. Tuto diagnostiku by měla dokončit na začátku března.

Od prosince je velmi mazlivá, prahne po kontaktu a blízkosti dospělých, který dříve nevyžadovala – ráda se nechává česat, hladit po zádech.

Je velice pečlivá - plní své školní povinnosti bez problémů, ráda píše úkoly a ráda je za dobré známky chválena.

Vánoce strávily všechny děti u otce, přijely plné zážitků a vypravovaly o otci, ukazovaly ostatním dětem dárky a celkově působily spokojeně.

Leden

Ve škole je bez problému, učení zvládá dobře – v pololetí na vysvědčení měla samé jedničky. Je samostatná, plní si své povinnosti, bez řečí a odmlouvání.

Matka má od tohoto měsíce zákaz přibližovat se ke svým nezletilým dětem, určené v předběžném opatření. Dětem bylo vysvětleno, proč k nim matka nemůže – chovala se

špatně, a proto se s ní nemohou stýkat. Děti neplakaly, při sdělení jsem nepozorovala žádné větší reakce.

Rozhovor s vychovatelkou (po telefonátu babičky a matky, která již měla zakázaný styk s dětmi – sebrání telefonu – ta vysvětluje dětem (Eliška, Martin) proč to udělala, že s matkou se stýkat nemohou, že neplnila to, co měla, a děti se otevřely a začaly povídat o tom, co se doma dělo, pochopily, že jim v domově nechce nikdo ublížit – děti se celkově otevřely, začaly více komunikovat nejen s ostatními dětmi, ale i vychovateli a jsou veselejší a uvolněnější.

Velice se sblížila se svými mladšími sourozenci, maluje jim obrázky, prohlíží s nimi knížky, povídá jim pohádky, pomáhá při hygieně a celkově se lépe zapojila do kolektivu, už není na pokoji sama, ale hraje si s ostatními dětmi na rodinné skupině.

Únor

Žádné výrazné změny od ledna, zapojuje se do domácích prací, pomáhá při přípravě jídel. Stále se velice dobře stará o své mladší sourozence, má s nimi hezký vztah. Často si hraje se svou vrstevnicí na rodinné skupině, společně tančí, zpívají, pletou si copánky, apod.

Martin

Věk: 12 let

Září

Martin je dle vychovatelů velmi citlivý se specifickými potřebami. Je to introvert, neurotický s jasnými známkami deprivace a syndromu CAN (syndromu týraného a zneužívaného dítěte), působí nejistě, straní se dětem. Není schopen se soustředit nejen ve škole ale i v běžných volnočasových aktivitách. Je nepřiměřeně citově závislý na své matce a babičce, které jím citově manipulují proti otci. Má časté výkyvy nálad. Je pomalý a pracuje ve svém tempu. Martin byl po příchodu do dětského domova velmi nejistý, uzavřený, kolektivu se stranil, moc neprojevoval, hrál si zejména sám, i ze školy chodil sám. Velmi se začal upínat ke zvířatům. Tomáše ze začátku provokoval, pošťuchoval. Je stále v křeči. Prokousal si do krve ret. Mladší sourozenci ho příliš nezajímají, pokud ano, v tom smyslu, že je provokuje a má radost z toho, když křičí nebo brečí.

Do domova přišel s plenami – v noci se počůrává (návštěva pediatra – dostal léky).
Časté výkyvy nálad – od euforie až po smutnou náladu.

Říjen

Martin se začíná pomalu postupně zapojovat do činností s ostatními dětmi a začíná více komunikovat. Začíná více důvěřovat vychovatelům. Dost ubližoval malým dětem, především Tomášovi, toto chování ale občas stále přetrvává.

Listopad

Zpočátku byl neutrální, neprojevoval se, pouze občas se zapojil do činností nebo her s ostatními dětmi na rodince, po určité době začal ubližovat svým sourozencům. Působí velice nejistě, cokoliv se bojí říct, udělat (i při učení – bál se říct výsledek v domnění, že za špatný bude potrestaný) Začal často ubližovat svým sourozencům (většinou někde, kde vychovatel zrovna není), – má jasné známky CAN a z těchto důvodu na sebe chce, byť negativně upozornit, zejména Tomášovi, se kterým je na pokoji. Důvod? Možná už z něho opadl prvotní strach z neznámé situace, kdy měl zakódováno postarat se o své mladší sourozence. Dnes už ví, že jim nic nehrozí, a proto se začíná projevovat jeho skutečná stránka.

Začíná vypravovat o tom, jak matka mlátila je, tatínka i sousedy. Matka měla často záchvaty zuřivosti a vzteku, neovládala své chování a Martin se jí často bál – to se odrazilo i na jeho chování a přístupu k dospělým i dětem.

Po příchodu ze školy si jde dělat úkoly, do této doby měl s tímto problémem – nechodil samostatně.

Prosinec

Stále nepůsobí moc sebejistě, myslím si, že má velice nízké sebevědomí. Je patrné zlepšení v přístupu ke svým sourozencům – začíná si s nimi hrát.

Nadále špatně snáší návštěvy své babičky, která mu často vypráví zdrcující příběhy z rodiny – ukazuje fotky jejího dědečka, jak ho týrali v koncentračním táboře apod. – v tuto chvíli zasahují vychovatelé a konverzaci na toto téma ukončí. Po těchto návštěvách se v noci opět počůrává, před návštěvou a po návštěvě babičky nebo matky dostává Martin, na

doporučení lékaře, léky na zklidnění, velice intenzivně tyto návštěvy prožívá – zavírá se sám na pokoji, sedí a kouká do prázdna, je uzavřený, nechce si hrát s dětmi, je celkově smutný.

Mírné zlepšení v chování k dětem na skupině – komunikuje s nimi, zapojuje se do společenských her. Utlumuje se jeho agresivita k dětem i jeho sourozencům.

Velice se těší na Vánoce k tatínkovi – vypráví o něm, těší se na dárky, apod.

Vánoce strávily všechny děti u otce, přijely plné zážitků a vypravovaly o otci, ukazovaly ostatním dětem dárky a celkově působily spokojeně.

Leden

Největší změna, velice výrazná – když bylo nařízeno předběžné opatření a matka dostala zákaz styku k dětem. Přiznal, že se matky bojí a ulevilo se mu, že k nim matka nemůže. Od té doby se zlepšilo jeho chování – je otevřenější, řeší problémy s vychovateli, celkově působí veseleji, uvolněněji a není už v takové křeči.

K ostatním dětem má hezký vztah, začal jim pomáhat, taktéž i svým sourozencům – pomáhá s hygienou (čištění zoubků), oblékáním, s uklízením oblečení menších sourozenců, hraje si s nimi, opatruje je. S ostatními chlapci na skupině si začíná vypravovat, vypráví si vtipy, velice se nasmějí.

Změna jeho přístupu ke škole – radost z hezké známky, zpočátku mu to bylo jedno. Dbá na to, aby měl hotové domácí úkoly, ale velmi často ztrácí věci a neřeší to, dokud na to nepřijde vychovatel (kružítko, guma, propiska). Rád vypráví, co bylo ve škole, co se učili, jaké dostal známky, jaké dělali skupinové práce. Vysvědčení – průměrný prospěch.

Matka má od tohoto měsíce zákaz přibližovat se ke svým nezletilým dětem, určené v předběžném opatření. Dětem bylo vysvětleno, proč k nim matka nemůže – chovala se špatně, a proto se s ní nemohou stýkat. Děti neplakaly, při sdělení jsem nepozorovala žádné větší reakce.

Rozhovor s vychovatelkou (po telefonátu babičky a matky, která již měla zakázaný styk s dětmi – sebrání telefonu – ta vysvětluje dětem (Eliška, Martin) proč to udělala, že s matkou se stýkat nemohou, že neplnila to, co měla, a děti se otevřely a začaly povídat o tom, co se doma dělo, pochopily, že jim v domově nechce nikdo ublížit – děti se celkově otevřely,

začaly více komunikovat nejen s ostatními dětmi, ale i vychovateli a jsou veselejší a uvolněnější.

Únor

Oproti lednu nejsou výrazné změny v jeho chování – těší se na zájmové kroužky, na kamarády, velice si rozumí s jedním chlapcem na rodnice, cvičí společně rehabilitační cvičení, přitom se k nim přidávají i jeho mladší sourozenci.

Kolektiv dětí na rodinné skupině už ho bez výhrad přijal mezi sebe, naučil se přiměřenému sociálnímu chování – být ohleduplný vůči ostatním, neubližovat ostatním dětem, zapojuje se rád do společných činností s ostatními dětmi. Navštěvuje kroužek fotbalu, atletiky, který ho začal bavit, zpočátku chodil proto, že musel.

Opět se začal občas v noci počůrávat, ovšem to není pouze v souvislosti s návštěvou babičky.

5.2.1 Shrnutí

Lucka udělala (2,5 roku) největší pokrok, především v mluveném projevu – rozvinula se jí slovní zásoba, začala vypravovat. Celkově se zklidnila a začala chápat správný režim dne. Se svými sourozenci i ostatními dětmi na rodinné skupině si velice rychle vytvořila dobré vztahy. Její adaptace byla velice rychlá, co se týče zapojování se do kolektivu na rodinné skupině (jak uvedli vychovatelé, téměř během jednoho týdne) – děti jí velice rychle přijaly a rády si s ní hrají a pomáhají jí, ovšem co se týká režimu dne, to trvalo poměrně déle, adaptace na nový režim dne trvala téměř měsíc. Stále však byla její adaptace na nové prostředí domova, společně se sestrou Eliškou, nejrychlejší a nejsnadnější. Návštěvy své matky a babičky jsou pro ni nejspíš depresivní, pláče, nechce k nim a často vyhledává útočiště u vychovatelů nebo u ostatních dětí na skupině, má poté problémy se spaním a vzteká se.

Tomáš (4 roky) měl zpočátku adaptačního procesu problém zvládat své projevy chování a emoce. Byl dosti průbojný, zlostný a agresivní vůči ostatním dětem, až po čtyřech měsících pobytu v domově začal s dětmi na rodnice vycházet a respektovat je. Celkově adaptovaný, jak do kolektivu dětí, tak i do režimu dne, byl plně až po téměř pěti měsících. Návštěvy své matky a babičky nezvládá zrovna dobře, často se po odchodu této návštěvy počůrává, pláče, je vzteklý nebo ubližuje ostatním dětem.

Eliška (7 let) je od počátku nástupu do domova bezproblémové dítě, její adaptace proběhla velmi rychle, dá se říci, že na stejné úrovni jako její mladší sestra Lucka. Návštěvy své matky a babičky neprožívá, je neutrální, jejich společnost ani pozornost nevyžaduje, po odchodu se u ní neprojevují závažné problémy v chování, je „pouze“ občas roztěkaná.

Martin (12 let) měl z těchto čtyř sourozenců největší problém s adaptací na nové prostředí domova, vzhledem k tomu, že trpí syndromem CAN a má introvertní povahu. Zpočátku se svým sourozencům i všem ostatním dětem stranil, nevyhledával jejich společnost, často si hrál sám a byl velice uzavřený. Později začal svým sourozencům fyzicky i psychicky ubližovat, také občas i ostatním dětem. Výrazná změna v jeho chování nastala až pátý měsíc po příchodu do tohoto domova, začal si vytvářet dobrý vztah ke svým sourozencům i ostatním dětem. Martin velice špatně zvládá návštěvy své matky a babičky, nejhůře ze všech sourozenců, po skončení návštěvy má nejzávažnější a nejvýraznější změny v chování a prožívání.

5.3 Závěr výzkumu

Po zpracování dat z kvalitativního šetření, které jsem prováděla pomocí rozhovorů s vychovateli a pozorováním konkrétního případu, čtyř sourozenců v Dětském domově a ŠJ Sázava a analýzy dokumentů, jsem byla schopna odpovědět na stanovené výzkumné otázky.

- Jak přesně probíhají první dny dítěte právě umístěného do dětského domova?

S dítětem do dětského domova přichází zpravidla sociální pracovníce z původního zařízení a v domově si ho přebírá denní sloužící vychovatel, popřípadě s paní ředitelkou. Dítěti se daný vychovatel představí a provede ho po zařízení – ukáže mu jeho nový pokoj, kde bude jeho nová postel, skříň apod. Později se seznamuje s ostatními dětmi na jeho rodinné skupině a ostatními dětmi v zařízení, taktéž i s dalšími vychovateli a personálem. Seznamování probíhá dle individuálního přístupu každého vychovatele, některý vychovatel vymyslí kolektivní hry pro děti, jiný naopak dělá večerní sezení u svíček v kruhu, kde děti o sobě vypravují. První týden pobytu v domově děti zůstávají zpravidla v zařízení, seznamují se s novými povinnostmi, řádem a celkově novým prostředím. Nedávají ale dětem řád číst, ale vysvětlují jim jednotlivé položky v řádu vlastními slovy. První den je do školy či mateřské školy doprovází noční vychovatel, ten mu společně s pedagogem ukáže jeho místo v lavici, šatní skříňku a představí spolužákům. Děti si zpravidla na nové prostředí školy zvykají rychle

a bez problémů. Během celého adaptačního procesu děti vedou vychovatelé záznamový arch adaptace, kam zapisují své postřehy a změny v chování dětí.

- Jakou úlohu hraje v procesu adaptace dítěte jeho biologická rodina?

Výzkumné šetření mi na tuto výzkumnou otázku přineslo jasnou odpověď. Dle pozorování a výpovědí vychovatelů jsem došla k závěru, že návštěvy biologických rodičů, popřípadě víkendové pobyty dětí, u jejich biologických rodičů má velice negativní vliv na jejich pozdější chování, prožívání. U pozorování konkrétního případu čtyř sourozenců bylo zjevné, že děti na návštěvy jejich matky a babičky nereagují přirozeně a často mají závažné problémy. Děti, nejvíce Martin, byly často nervózní, plakaly, budily se v noci a měly časté výkyvy nálad. Konkrétně Martin návštěvy své matky a babičky velice intenzivně prožíval. Po těchto návštěvách se v noci i několikrát pomočil, před návštěvou a po návštěvě babičky nebo matky dostává, na doporučení lékaře, léky na zklidnění.

Při návštěvách babičky a matky v domově jsem došla k závěru, že děti nemají, v tomto případě, vypěstovaný žádný bližší citový vztah. Děti je s radostí přivítaly, ale za několik minut nejevily o jejich pozornost žádný zájem. Během těchto návštěv se děti, dvě nejmladší, chodily chovat k vychovatelce, i když je babička nebo matka volala k sobě. Dle mého názoru se jich určitým způsobem bály – stranily se, nejevily zájem a byly celkově odtahité. Vychovatelé museli i několikrát zasahovat, jelikož babička byla schopná děti pod tlakem nutit do různých činností, aby upoutala jejich pozornost. Děti se často rozběhly a především z tohoto důvodu šly útěchu hledat k vychovateli.

- Jaké nejpodstatnější faktory pomáhají dětem s adaptací na nové neznámé prostředí dětského domova?

Po příchodu do dětského domova si děti musí osvojit nový řád a nový způsob života, který domov vyžaduje. Každé dítě se s tímto problémem vyrovnává jinak, je to velice individuální. Zde musím konstatovat, že právě „příběh“, se kterým dítě do dětského domova přichází, je jedním z nejdůležitějších faktorů jeho adaptačního procesu, jak jsem se dozvěděla z rozhovorů od účastníků výzkumu. Záleží ale ovšem i na mnoha dalších aspektech, ale všechno se odvíjí právě od toho, čím si konkrétní dítě v životě prošlo a v jaké nefungující rodině vyrůstalo. Mezi další důležité faktory, které ovlivňují adaptaci dětí je věk. Jelikož mladší děti se do nového kolektivu zapojují podstatně rychleji, ostatní děti s nimi rády hrají a starají se o ně. Konkrétně tři nejmladší sourozenci se adaptovali velice rychle, především

Lucka a Eliška. Jejich nejstarší bratr měl velké problémy s adaptací na nové prostředí domova, na nový kolektiv, výchovu i řád. Byl velice uzavřený a stranil se kolektivu, na rozdíl od jeho mladších sourozenců. Během rozhovorů a pozorování jsem také zjistila, že záleží i na povaze a osobnostních vlastnostech každého dítěte. Vliv na adaptaci dětí má i fakt, pokud přichází se sourozencem či nikoliv. Většina účastníků výzkumu uvedla a shodla se na tom, že je pro dítě snazší adaptovat se na nové prostředí dětského domova, pokud přichází se svými sourozenci, ovšem záleží i na jejich vzájemném vztahu.

6 ZÁVĚR

V bakalářské práci jsem se věnovala problematice ústavní výchovy. V teoretické části práce jsem definovala základní pojmy této problematiky, rozebrala hlavní druhy ústavního zařízení v České republice. Práci jsem zaměřila především na adaptaci dětí na nové prostředí v dětském domově. Zajímala jsem se o fáze adaptačního procesu, jeho cíle a dobu trvání, hlavní faktory, které ho ovlivňují a popřípadě jakým způsobem.

V praktické části práce bylo hlavním cílem zjistit, jak konkrétně probíhá adaptace dětí v Dětském domově a ŠJ Sázava. Dále pak zjistit podrobné informace o prvních dnech adaptace dětí umístěných do tohoto domova, jakou úlohu hraje v procesu adaptace biologická rodina a jaké nejpodstatnější faktory pomáhají dětem s adaptací na nové neznámé prostředí dětského domova.

Došla jsem k závěru, že adaptace je velice individuální proces, jelikož u každého probíhá jinak dlouho, jinou formou a existuje celá řada faktorů, které adaptační proces ovlivňují. Vytvořila jsem případové studie dětí vyplývající z pozorování a obsahové analýzy dokumentů.

Stanovených cílů a výzkumných otázek jsem dosáhla. Dokázala jsem na ně odpovědět především díky perfektnímu a vstřícnému přístupu vedení i vychovatelů Dětského domova a ŠJ Sázava. Ovšem výzkumné šetření s sebou neslo i řadu problémů. Jedním z hlavních byla časová náročnost, tedy samotné pozorování, ale i doslovná transkripce a celkové vyhodnocování dat.

7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Použitá literatura:

DUNOVSKÝ, Jiří, DYTRYCH, Zdeněk a MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing, 1995. ISBN 80-7169-192-5.

HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha: Grada Publishing a. s., 2009, 774 s. ISBN 978-80-73697-569-1.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2005, 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. 5. vyd. Praha: Portál, 2007, 112 s. ISBN 978-80-7367-504-2.

MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. 2., rozš. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-76-1.

JÁNSKÝ, Pavel. *Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudamus, 2014, 292 s. ISBN 978-80-7435-534-9.

PRŮCHA, Jan, MAREŠ, Jiří a WALTEROVÁ, Eliška. 6., aktualiz. a rozš. vyd. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2013, 400 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

SYCHROVÁ, Adriana (ed.). *Ústavní péče v resocializačním kontextu*. 1. vyd. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2014, 179 s. ISBN 978-80-7395-756-8.

SURYNEK, Alois, NOVÝ, Ivan a kol. *Sociologie pro manažery a ekonomy*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2006, 288 s. ISBN 80-247-1705-0.

ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, 144 s. ISBN 978-80-7367-318-5.

ŠVARŤÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, 384 s. ISBN 978-80-7369-313-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004, 870 s. ISBN 80-7178-802-3.

Právní předpisy:

ČESKO. Zákon č. 109/2002 Sb. ze dne 5. února 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In: Sběrka zákonů České republiky, částka 48, s. 2978 – 2992. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>.

ČESKO. Zákon č. 372/2011 Sb. ze dne 6. listopadu 2011 o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách. In: Sběrka zákonů České republiky, částka 131, s.4730-4801. Dostupné z: <file:///C:/Users/Uzivatel/Downloads/sb0131-2011-372-2011.pdf>.

ČESKO. Zákon č. 108/2006 Sb. ze dne 14. března 2006 o sociálních službách. In: Sběrka zákonů České republiky, částka 37, s. 1257-1289. Dostupné z: <file:///C:/Users/Uzivatel/Downloads/sb037-06.pdf>.

ČESKO. Zákon č. 303/2013 Sb. ze dne 12. září 2013, kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím rekodifikace soukromého práva. In: Sběrka zákonů České republiky, částka 116, s. 3454-3455. Dostupné z: <file:///C:/Users/Uzivatel/Downloads/sb0116-2013-303-2013.pdf>.

ČESKO. Zákon č. 292/2013 Sb. ze dne 12. září 2013 o zvláštních nařízeních soudních. In: Sběrka zákonů České republiky, částka 112, s. 3186-3556. Dostupné z: <file:///C:/Users/Uzivatel/Downloads/sb0112-2013-292-2013.pdf>.

ELIÁŠ, Karel – SVATOŠ, Marek. *Nový občanský zákoník*. Ostrava-Hrabůvka: Nakladatelství Sagit, a. s., 2014. ISBN 978-80-7208-920-8.

Občanský soudní řád. Ostrava-Hrabůvka: Nakladatelství Sagit, a. s., 2016. ISBN 978-80-7488-173-2.

Úmluva o právech dítěte [online]. [cit. 2017-03-23]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf>.

Internetové zdroje:

Český statistický úřad. Tab. 60 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy: časová řada 2006/07 – 2015/16 [online]. [cit. 2017-03-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/34193311/2300421660.pdf/948b0a6a-c37c-4c2b-a70e-1bfe41472577?version=1.1>.

KUBOVÁ, Veronika. *Vliv ústavní výchovy na osobnost jedince*. Brno, 2006, 87 s. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická. Vedoucí práce Mgr. Lenka Gulová. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/105778/pedf_b/Bak.prace.pdf.

Náhradní péče o dítě v číslech [online]. [cit. 2017-03-11]. Dostupné z: <http://vzd.bible-online.cz/sites/default/files/souhrnne-informace-o-nahradni-peci-o-dite-k-31-12-2014.pdf>.

Další zdroje:

Adaptační fáze, vnitřní materiál 2017: Dětský domov a Školní jídelna Sázava.

BOHABOJOVÁ, Eva (2017). [Ústní sdělení] 8. 1. 2017. (Dětský domov a Školní jídelna Sázava).

NOVÁKOVÁ, Alena (2017). [Ústní sdělení] 7. 1. 2017. (Dětský domov a Školní jídelna Sázava).

Vnitřní materiál 2017: Dětský domov a Školní jídelna Sázava.

Vnitřní řád 2016: Dětský domov a Školní jídelna Sázava.

Výchovně vzdělávací plán 2016: Dětský domov a školní jídelna Sázava.

Výroční zpráva 2014: Dětský domov a Školní jídelna Sázava.

8 SEZNAM PŘÍLOH

8.1 Příloha A – Příklad doslovné transkripce jedné z účastníků výzkumu

ÚČASTNÍK VÝZKUMU 1

Dobrý den, nejprve bych Vám ráda poděkovala za Váš čas a vstřícnost. Jmenuji se Hana Víšková a studuji na Univerzitě Pardubice v oboru Humanitní studia, přičemž nyní mám zvolený pedagogický modul, se kterým souvisí i má bakalářská práce a důvod, proč jsme tady. Ve své bakalářské práci se totiž zabývám „Životem dětí v dětských domovech“ a ráda bych Vám, jako vychovateli, položila několik otázek týkajících se tohoto tématu.

Rozhovor má celkem sedm otázek, které jsou tvořeny několika podotázkami. Pokud byste nechtěla odpovídat nebo by Vám byl rozhovor nepříjemný, můžete ho kdykoliv ukončit. Získané informace budu používat ve své výzkumné části bakalářské práce, samozřejmě Vaše identita nebude nikomu odhalena. Tak tady, pokud souhlasíte, můžeme začít s rozhovorem?

Otázky pro účastníka výzkumu:

1) Jak probíhá prvotní přivítání dítěte do tohoto domova?

a. Kdo s novým dítětem přichází do dětského domova, a kdo si ho „přebírá“?

„Přichází s ním většinou sociální pracovnice nebo vychovatelka. Přebírá si ho většinou ředitelka, kvůli dokumentaci a dále pak sloužící vychovatelka.“

b. Jsou přítomni všichni vychovatelé včetně paní ředitelky, nebo jen vychovatel, co právě „slouží“?

„Pouze ten, kdo slouží a paní ředitelka zpravidla také, je to hlášené dopředu a je potřeba provést dokumentaci.“

c. Máte určité pokyny nebo program, jak dítě uvítat, či je to čistá improvizace, která vzplane z dané situace?

„Dítěti se představíme, provedeme ho po zařízení, ukážeme mu, kde bude jeho postel, pokoj, skříň a podobně. U malých dětí je to jiné, ty větší jsou seznámeny s vnitřním řádem. Jsou to pouze základní věci, které se musí dítěti ukázat, o řád, jako takový, nejde.“

d. Jsou přítomny i ostatní děti, nebo se s nimi seznamuje postupně (internát, škola, apod.)?

„Většinou nové děti přijíždějí dopoledne, jsou tedy všechny ostatní ve škole. Společně si pak sedne celá skupina a představí se stávajícím dětem. Nebo postupně, to záleží spíše na situaci.“

e. Připravujete na příchod nového člena i ostatní děti (představování se, naplánovaný program s novým dítětem a všemi dětmi)?

„Přivítání nového dítěte probíhá jako každý normální den. Během toho dne se dítě seznamuje s režimovými prvky, činnostmi. Několik prvních dní zůstává dítě pouze v dětském domově, vychovatelé mu ukazují okolí – kde je škola, kde zastávka, aby poznaly cestu do školy, a aby se celkově postupně aklimatizovaly.“

2) Jakým způsobem probíhá umístování dítěte do správné „rodinky“ či skupiny?

a. Jaký je obvyklý postup umístování dítěte do „rodinky“ (diagnostika - před X po příchodu)?

„Diagnostika dítěte probíhá zpravidla před nástupem dítěte do dětského domova. Většinou tomu předchází – jak se dítě jeví, jestli je problémové, pokud ano, v čem je problémové a věk, povaha. Postupem času, pokud se zjistí, že nevyhovuje zvolená skupina, dítě se přeřadí do, pro něho, lepší skupiny.“

b. Kdo všechno se podílí na umístování dítěte do „rodinky“?

„Převážně to řeší paní ředitelka společně s námi - vychovateli. Když jsou z diagnostického ústavu, tak mají psychologické vyšetření, diagnostiku a mají i vytvořený individuální plán rozvoje dítěte. Horší je to, když děti přicházejí z terénu, jelikož o nich nevíme absolutně nic, potom tento individuální plán pro rozvoj dítěte tvoříme sami.“

c. A kdo mívá poslední rozhodující slovo (ředitelka X psycholog X vychovatel)?

„Určitě má hodně důležité slovo psycholog. Ředitelka na přihlídnutí našich informací a postřehů pak rozhodne, každopádně se s námi podrobně radí, ale děti samozřejmě nemůžeme ze skupiny na skupinu přesouvat, jak chceme.“

d. Jaké faktory jsou rozhodující pro umístění dítěte do správné „rodinky“, či skupiny (osobnost, povaha, diagnostika, „příběh“, se kterým dítě přichází)?

„Ty nejdůležitější... to je určitě ten příběh, se kterým přichází - čím si projdou. Pokud je dítě týrané, vyvíjejí se buď do tyranů, nebo naopak – jsou snadná kořist, může být středem i tady. Jinak jsou všechny faktory důležité, přihlíží se ke všemu.“

e. Jaký je účinek umístění dítěte do správné „rodinky“, či skupiny?

„Je to velice důležité. Je nutné zajistit, aby to dítě mělo k sobě vrstevníky – může si s nimi hrát, a aby bylo celkově v klidu.“

f. Jaký má vliv kapacita dětí na adaptaci jedince?

„Ve skupině může být maximálně osm dětí, ale určitě je pro dítě lepší, když je těch dětí méně – je víc prostoru jak časově, tak na nějaký individuální přístup k těm dětem. To si myslím, že zrovna individuální přístup je pro dítě hodně důležitý.“

3) Jak probíhají první hodiny po příchodu dítěte do tohoto domova?

a. Kdo dítě provází v jeho novém domově - ukazuje jeho nový pokoj, postel?

„Je to vždy sloužící vychovatelka, popřípadě s paní ředitelkou.“

b. Jakým způsobem se snažíte dítě zapojit do nového kolektivu?

„Určitě hry, a pak takové společné rozhovory – s dětmi si sedneme a vyprávíme o sobě něco zajímavého, hlavně, aby to bylo nenucené. Děti navzájem o sobě mluví, ale řeknou pouze to, co chtějí – co mají rády, zážitky z prázdnin, výlety, a podobně. Hodně se děti otevírají, když uděláme tento rozhovor večer, v klidu, při svíčkách, děti se rozmluví a natolik se ta atmosféra uvolní - nebylo možné je zastavit, jeden přes druhého vypráví o tom, co prožily. Vzpomínají na zážitky u moře, na horách a tak.“

Dodatečná otázka: Stalo se již někdy něco zvláštního nebo neobvyklého u těchto sezení? Na tuto otázku mi má respondentka uvedla příklad na jednom z dětí tohoto dětského domova. Jednalo se o dívku, které bylo šest let, když přišla do domova. Její matka byla alkoholička a drogově závislá, v jejich bytě společně bydlelo šestnáct lidí. Ona byla, společně se svým bratrem, jediným svědkem, který mohl dosvědčit to, co se tam vlastně dělo. S nikým o tom nechtěla mluvit, ani s psychologem či sociální pracovnící. Právě v této otevřené společné diskuzi při svíčkách, po tom, co poslouchala příběhy ostatních dětí, začala vyprávět i o její rodině, jak žila, co všechno „viděla“. Jak uvedla má účastník výzkumu: „uši jsem měla až na stropě“ – pozorně poslouchala a snažila se zapamatovat vše, co dívka řekla. A právě díky této společné diskuzi, při které se dívka plně otevřela, mohla být její matka odsouzená.

c. Jak pak dále probíhá takový den? (seznamování se s ostatními dětmi, s personálem, výběr místa u stolu, apod.)

„Děti si ke stolu sedají spíše v tom smyslu, kdo si kam sedne není nijak dané, že ten v čele je nejdůležitější, spíš je to o tom, že se najedí nebo o tom, vedle koho chtějí sedět. Podle svojí volby, pokaždé sedí jinde.“

d. Jakým způsobem přijímají děti právě umístěné do dětského domova nový řád a nový způsob života?

„Je to velice individuální. Malé děti se rychle přizpůsobují a řád si osvojí velmi rychle. Když přijde dítě v pubertě, třeba i děti z ulice, ty mají problémy se čemukoliv přizpůsobit – režimu, programu. Děti mívají často pocit, že za to, že jsou v domově, může nějaká instituce, možná to není ani pocit, ale ty děti si to tak vytvoří – ať jsou ty rodiče jacíkoliv, budou je děti bránit. Tu vinu, že jsou v dětském domově, se snaží rozprostřít na ostatní. Je to největší problém při té adaptaci, pořád řeší, proč jsou vlastně tady, proč nejsou doma.“

Zde mi má účastník výzkumu uvedla další příklad na dívce z tohoto domova. Když byla malá – matka se neozývala třeba čtvrt roku, pak se párkrát za sebou ozvala. Dívka se těšila na matku, slíbila jí totiž, že za ní přijede nebo, že si jí vezme domů – potom se ale zase neozvala, nebo s ní na chvíli zcela ztratili kontakt. Tato dívka chtěla svou matku vidět, chtěla být s ní a teď říká, že nechce být jako její matka. Později ji matka chtěla domů, ale dívka říkala vychovatelům, že je jí jasné, že si ji matka nevezme, že se s ní vlastně už ani nechce vidět.

4) Jakým způsobem dítě reaguje na změnu školy?

a. Kdo ho doprovází do školy první den?

„Opět je to sloužící vychovatel, popřípadě s ostatními dětmi. Ředitelka se neúčastní – pouze zařizuje formality, vyjednává to se školou. Na základku chodí všechny děti s noční vychovatelkou, tedy hlavně první stupeň. První dny se dítě doprovází až do třídy – ukáže lavici společně s učitelkou a zase se pro něj chodí.“

b. Jak děti obvykle reagují na tuto změnu?

„Většinou dobře, většinou s tím nejsou žádné problémy. Nepamatuji si, že by měl někdo problém s novou školou nebo s kolektivem. Většinou se do školy těší, i na nové kamarády, které si podivuhodně rychle najdou, až se divím. Děti jsou po těch změnách – z domova, tam taky chodí do školy, pak do diagnostického ústavu, tam taky chodí do jiné školy a pak přijdou do sem, kde opět jdou do jiné školy. Myslím si, že jsou děti tak otřepané, že během krátké doby zažijí těch změn prostředí a lidí kolem sebe tolik, že si na to zvyknou rychle, že s tím problém nemají.“

5) Jaký vliv mají na adaptaci dětí pravidelné víkendové návštěvy/pobyty u biologických rodičů či prarodičů, pokud jsou povoleny?

a. Jak dítě obvykle reaguje, když se dozví, že za ním přijedou jeho biologičtí rodiče/že pojedou za svými rodiči?

„Děti se velice těší, často i vypráví o rodičích. První měsíce rodiče jezdí ale sem, protože domů je nepouštíme.“

b. Chovají se děti určitým způsobem odlišně po odchodu této návštěvy?

(přikyvování) „Jsou vidět určité změny – děti jsou smutné, rodiče jim totiž většinou naslibují, jak si je vezmou domů, a pak samozřejmě nakonec nevezmou, a děti zase čekají, kdy už konečně rodiče zase přijedou na návštěvu. Jsou ale i takový rodiče, kteří se vůbec neukážou.“

Zde mi účastník výzkumu uvedla příklad na matce, které byly odebrány děti. Přijela na návštěvu hned, jak jí to bylo umožněno. Vykřikovala, že za 14 dnů má své děti zpět ve své péči, to bylo jejímu chlapi šest let, teď mu je patnáct let a matka se o něho neprojevuje téměř žádný zájem.

„Nevím, jestli by to k tomu teda patřilo, ale pokud nefungují rodiče, fungují babičky, které si berou děti na víkendy. Když to teď tak vezmu, je tady 27 dětí, k babičce jich jezdí asi třetina, další třetina může jezdit k rodičům a zbytek je tu nastálo, ty buď nikoho nemají, nebo se rodiče o ně nezajímají nebo nemají s dětmi povolený kontakt.“

Potom mě upozornila na jeden dokument visící na nástěnce:

„když se otočíš – přečti si to růžový – to je předběžné opatření, tahle matka se k dětem nesmí přiblížit. To je všechno soudní cestou, několikrát se tohle může prodloužit, nebo se dítě vrátí do rodiny, což se teda nestává, ale většinou to skončí ústavní výchovou.“

c. Jakým způsobem může dítě v adaptační fázi reagovat na návštěvy biologických rodičů druhých dětí, když za ním samotným nikdo nejede?

„To je zase strašně individuální, někdo to neřeší, někomu je to líto, některý dítě je třeba i zlý na ostatní.“

Dodala jsem otázku: mluví o tom?

„Taký o tom mluví, že chce aby za ním maminka přijela... Když to vidí u ostatních dětí třeba.“

d. Pozorujete určité změny v chování dětí, které přijedou z víkendového pobytu od svých rodičů? Pokud ano, jaký?

„U těch víkendových pobytů většinou ne. Je to v normálu.“

6) Zapojují se sourozenci do kolektivu lépe či nikoliv? – určitě ano!

a. Jaký má vliv příchod dítěte do dětského domova s jeho sourozencem na jeho adaptaci?

„Rozhodně je to pro ně lepší, než když přijde samo, je lepší, když má vedle sebe někoho kdo mu je blízký, je to pro ně o dost jednodušší.“

b. Myslíte si, že má vliv vztah sourozenců na jejich individuální adaptaci? Pokud ano, jaký?

„Já si myslím, že to ani velký vliv nemá, ony se semknou jsou spolu, jsou v novém prostředí s novými dětmi a zvykají si – je to teda většinou takhle.“

c. Jsou sourozenci při adaptaci „vázáni“ spíše na sebe, nebo se začleňují do kolektivu (dle věku, zájmů)?

„Je to velice individuální, protože záleží na povaze. Třeba teď sourozenci A. nebyly moc spolu, ale třeba u nich nebyly vztahy dobré, z toho klokánku, jedna z nich byla v dětském centru, všichni spolu byly až pořádně tady. Až teď jsou tu sobě blízko, starší se starají o ty mladší a respektují se navzájem jako sourozenci. Ale zase je to individuální, obecná pravidla se tomu nedají dát, někdo je víc lítostivý, někdo zase vzteklý, někdo to bude držet v sobě –

každé dítě se projevuje jinak, záleží na osobnosti dítěte. Třeba O. každý večer brečel a já u něho seděla, ale to bylo pouze v tom, že otec shromažďoval bordel – rodiče mu dávali lásku – je to rozdíl, pokud je dítě týrané, tam tu lásku nemá a potom jí nevyžaduje.“

7) Jakým způsobem může ovlivnit adaptaci dítěte příčina jeho příchodu?

a. Je důležité, s jakým „životním příběhem“ dítě do dětského domova přichází?

Pokud ano, proč?

„Ano, to je to je velice důležité, to co jsem teď řekla. Pokud je dítě, které mají rodiče rádi, ale nejsou schopni zajistit jeho řádný vývoj, tak dítě určitě z počátku citově strádá – je lítostivé, stýská se mu. Pokud je dítě ale z rodiny, kde ho například týrají nebo zneužívají, adapтуje se snadněji, jelikož tady má zázemí, které v rodině nemělo, je zajištěno uspokojování jeho potřeb a většinou se takové dítě vybere z dospělých jednoho, na koho se upne – citově – svěřuje se mu, chodí se k němu mazlit a tak.“

b. Vědí ostatní děti, alespoň přibližně, z jakého důvodu nové dítě do dětského domova přichází?

„My jim to neříkáme. Vždy se to vysvětlí tím, že se rodiče chovali špatně, ale oni si to po čase nakonec mezi sebou stejně řeknou, ale my jim v žádném případě nic neříkáme. Pak je ještě pár dětí, které tady nejsou z důvodu toho, že by selhali rodiče, nebo to rodiče nezvládají – v tomto případě řekneme, že tyhle děti zlobily. Děti na sebe, ale i v tom prvním případě, si tu vinu stáhnou na sebe – rodiče se hádají kvůli mně, kdybych nezlobil, nehádali se. My se snažíme dětem vysvětlit, že tu nejsou vlastní vinou, že to není jejich vina, že musí být v dětském domově, ale že to je proto, že jejich rodiče se o ně nedokázali nebo nechtěli postarat.“

8.2 Příloha B – záznam z návštěv a víkendových pobytu výzkumného subjektu

Víkendové pobyty + návštěvy u rodičů, babičky

- 11.9 u tety Ivety – Martin neposlouchal, říkal tetě ošklivé věci, Eliška – ignoruje, když se po ni něco chce
- 17.9 – venku s tetou a tátou – Eliška se pohádala, Lucka a Tomáš v noci plakali
- 21.9 – návštěva matky – Tomáš se počůral i pokakal a Lucka se počůrala, nechtěla k matce a plakala

- 26.9. - víkend u otce – Tomáš roztěkaný, Lucka se u všeho vzteká, Martin – jako tělo bez duše, plakal
- 28.9. - víkend u otce, tety Ivety – Eliška a Tomáš naprosto bez problémů, spokojení. Martin nekomunikoval. Teta si stěžovala, že dělá Martin vše opačně. Ublížíje malým dětem, pošťuchuje, zlobí. Lucka se po návratu od otce vztekala.
- 12.10 – návštěva matky – Tomáš uhodil Lucku, která se uhodila o dveře, Eliška jako vždy neutrální, Martin se s matkou téměř vůbec nebavil, odpoledne po jejím odjezdu zvracel, a večer opět (zřejmě nervy z matky) Byl většinu času sám na pokoji. Lucka vyvedená z míry z návštěvy matky. Druhý den chtěl být Martin pouze sám, zavíral se na pokoji.
- 22. 10. – návštěva babičky – vše celkem bez problémů
- 23. 10. – návštěva otce – Tomáš vzteklý, nechce jíst. Eliška neposedná a roztěkaná, Martin opět velmi pomalý. Lucka bez problémů, jen špatně usínala. 25.10 Eliška úmyslně uhodila spolužačku do nosu, prý proto, že do ní strčila. Vůbec jí to nemrzelo.
- 27.10 – u otce, byla s nimi i matka, po příjezdu 31.10. Lucka se opět vztekala, Eliška podváděla se svačinou a Martin tvrdil v noci, že ho chce Tomáše plyšák zabít.
- 17. 11. – víkend u otce – byla tam i matka, Lucka vůbec neposlouchala po příjezdu do domova, Martin byl úplně mimo smysly.
- 27. 11. návštěva matky – děti opět rozhozené, rozjívené. 28.11. Tomáš večer počůraný, ve školce opět zlobil, plival po ostatních dětech, narušoval režim. Tomáš naházel hračky do koupelny, tam je zmlátil, kopal do nich a nadával jim, pokřikoval slovo máma.
- 4.12 – návštěva matky a babičky – Martin nechtěl jíst, Eliška bez problémů., Tomáš a Lucka – nechtěli jíst, spát. Při návštěvě matky jedl rukama, plival jídlo zpět do talíře, křičel a brečel, choval se jako zvíře

